

Μάθημα 11ο: Εκκλησιολογία

Το μυστήριο της Εκκλησίας

ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ
ΕΠΙΚ. ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗΣ

«Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἕν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»: Το μυστήριο της Εκκλησίας

6.4. Εκκλησιολογικές προσεγγίσεις του Χριστιανισμού στη Δύση

1. Ο επίσκοπος Ρώμης και η Εκκλησία της Δύσης

- 1.1. Η θέση του επισκόπου Ρώμης στην αρχαία Εκκλησία
- 1.2. Το πρωτείο του Πάπα Ρώμης
- 1.3. Νεότερες εκκλησιολογικές θεωρήσεις μετά τη Β΄ Βατικανή Σύνοδο

2. Ο Προτεσταντισμός

- 2.1. Από τη Διαμαρτύρηση στον εκκλησιολογικό κατακερματισμό
- 2.2. Εκκλησιολογικές προσεγγίσεις του σύγχρονου Προτεσταντισμού

Εκκλησιολογικές προσεγγίσεις του Χριστιανισμού στη Δύση

Ο επίσκοπος Ρώμης και η Εκκλησία της Δύσης

Η θέση του επισκόπου Ρώμης στην αρχαία Εκκλησία

Ο επίσκοπος που προεδρεύει στη σύνοδο των επισκόπων μιας τοπικής Εκκλησίας λέγεται πρώτος. Το λειτούργημα του πρώτου στον συνοδικό θεσμό εκφράζει τα λεγόμενα «πρεσβεία τιμής» και ασκείται όχι ως καθυπόταξη αλλά ως σχέση συναρμογής, ισοτιμίας και αλληλεξάρτησης με τους άλλους επισκόπους. Ο πρώτος ως κεφαλή πράττει πάντοτε με τη συναίνεση των άλλων, αλλά και οι υπόλοιποι επίσκοποι δεν προβαίνουν δίχως τον πρώτο σε ενέργειες που αφορούν όχι απλώς τη δική τους επισκοπή αλλά και τις άλλες. Το λειτούργημα του πρώτου πηγάζει και αυτό από την τέλεση της Θείας Ευχαριστίας και δεν νοείται δίχως την ευχαριστιακή σύναξη της συγκεκριμένης Εκκλησίας.

Με αυτόν τον τρόπο η αρχαία Εκκλησία οργάνωσε το συνοδικό της σύστημα, το οποίο αρχικά εκφράστηκε μέσα από τις επαρχιακές συνόδους, κατόπιν με την ανάπτυξη του μητροπολιτικού συστήματος μέσα από τις τοπικές συνόδους και στη συνέχεια με την ανάπτυξη των εξαρχιών και των πατριαρχικών θρόνων μέσα από τις τοπικές, τις γενικές ή τις οικουμενικές συνόδους. Οι σύνοδοι εμφανίζονται ήδη από τα μέσα του 2ου αι. λόγω του μοντανισμού και της διαμάχης για τον εορτασμό του Πάσχα, πολλαπλασιάζονται κατά τον 3ο αι. και γενικεύονται επίσημα τόσο στην Ανατολή όσο και στη Δύση από τον 4ο αι. και εξής. Με την έκτακτη διεξαγωγή των οικουμενικών συνόδων, το συνοδικό σύστημα παγιώνεται ως ένας θεσμός έκφρασης της Εκκλησίας, δίπλα στις άλλες τοπικές συνόδους, όταν πρόκειται να αντιμετωπιστούν κρίσιμα δογματικά και κανονικά ζητήματα, που υπερβαίνουν τις τοπικές δικαιοδοσίες. Μολονότι όλες οι οικουμενικές συνόδους πραγματοποιήθηκαν στην Ανατολή,

σε αυτές είτε συμμετείχαν και εκπρόσωποι του πάπα Ρώμης μαζί με άλλους επισκόπους από τη Δύση είτε οι αποφάσεις τους έγιναν εκ των υστέρων αποδεκτές από την Εκκλησία της Δύσης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο θα κάνει σταδιακά την εμφάνισή του το παπικό πρωτείο, το οποίο σχεδόν για μία ολόκληρη χιλιετία δεν θα αποτελέσει πρόβλημα για την ενότητα και κοινωνία μεταξύ Δύσης και Ανατολής. Για αρκετούς αιώνες η κατανόηση του παπικού πρωτείου εντάσσεται στα «πρεσβεία τιμής» μεταξύ των μεγάλων αποστολικών θρόνων. Ο επίσκοπος Ρώμης θεωρείτο ως «πρώτος μεταξύ ίσων» (*primus inter pares*) και η έδρα του ως πρωτόθρονη Εκκλησία, λόγω της αίγλης που απολάμβανε ως πρωτεύουσα του κόσμου και της αυτοκρατορίας, ως τόπος του μαρτυρίου των κορυφαίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου και ως πλούσια χριστιανική μητρόπολη που επιδείκνυε έμπρακτο ενδιαφέρον για τις φτωχές Εκκλησίες της Παλαιστίνης, της Συρίας, της Μεσοποταμίας, του Πόντου και της Μικράς Ασίας. Με την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης, ο επίσκοπος της ανακηρύσσεται ήδη από τη Β΄ Οικουμενική Σύνοδο δεύτερος στην τάξη μετά τον Ρώμης, ως «ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμη», υπερβαίνοντας έτσι τον θρόνο της Αλεξάνδρειας. Με τη Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο απονέμονται πλέον στον Κωνσταντινούπολως «τὰ ἴσα πρεσβεῖα» με τον Ρώμης. Παρά το ότι οι εξελίξεις αυτές δεν έγιναν αποδεκτές από τη Ρώμη, η ενότητα της Εκκλησίας συνέχισε να υφίσταται μέχρι την περίοδο του ιερού Φωτίου στο πλαίσιο της λεγόμενης πενταρχίας. Κατά τον Dvornik, ο ίδιος ο Φώτιος θεωρούσε ότι κάθε τοπική Εκκλησία ήταν ελεύθερη στη διοικητική και λειτουργική της αυτονομία, αναγνωρίζοντας απλώς το πρωτείο τιμής του Ρώμης στο πλαίσιο της πενταρχίας. Επρόκειτο για το πατριαρχικό σύστημα διοίκησης της αδιαίρετης Εκκλησίας που όριζε ως εκκλησιαστικά κέντρα κατά σειράν εκκλησιαστικοπολιτικής σημασίας και διοικητικής ανάπτυξης τις τοπικές Εκκλησίες της Ρώμης, της Κωνσταντινούπολης, της Αλεξάνδρειας, της Αντιόχειας και των Ιεροσολύμων. Ο θεσμός της πενταρχίας καθορίστηκε από τις Οικουμενικές Συνόδους Α΄ (καν. 6), Β΄ (καν. 3), Δ΄ (καν. 28) και Πενθέκτης (καν. 36). Όταν αργότερα η διοικητική διαίρεση μεταξύ Ανατολής και Δύσης θα γίνει εντονότερη, καθώς θα χαθούν οριστικά οι νοτιοανατολικές επαρχίες από την αραβική κατάκτηση και τα εμπερίστατα πατριαρχεία της Ανατολής συρρικνωμένα θα ακολουθούν εν πολλοίς την Κωνσταντινούπολη, η εκκλησιαστικοπολιτική πόλωση και ο ανταγωνισμός μεταξύ Ρώμης και Κωνσταντινούπολης θα περάσει σε μία νέα φάση όξυνσης. Εν τέλει, με την επικράτηση των Φράγκων στη Δύση η ένταση αυτή θα κορυφωθεί και θα οδηγήσει νομοτελειακά στην τελική ρήξη και στο οριστικό σχίσμα τον 11ο αι. Τι συνέβη, λοιπόν, ώστε το αρχικό πρωτείο τιμής (*primatus honoris*) του επισκόπου Ρώμης να μετεξελιχθεί σε πρωτείο παγκόσμιας εξουσίας (*primatus potestatis* ή *jurisdictionis*); Εν τέλει, ποια ήταν η θέση του επισκόπου Ρώμης στην αρχαία Εκκλησία;

Τα πρεσβεία τιμής του επισκόπου Ρώμης δεν ήταν ένας απλός τιμητικός τίτλος, αλλά ορισμένες φορές οδηγούσαν και σε έκτακτες ποιμαντικές και διαμεσολαβητικές ενέργειες και πρωτοβουλίες. Ωστόσο, οι ενέργειες αυτές δεν γίνονταν υποχρεωτικά αποδεκτές από τις άλλες Εκκλησίες. Στο πλαίσιο αυτό ο Ρώμης Κλήμης στα τέλη του 1ου αι. άσκησε συμβουλευτικό έργο προς την Εκκλησία της Κορίνθου, όταν οι Κορίνθιοι απέπεμψαν τους ηγέτες της τοπικής τους κοινότητας. Το ίδιο, αντίστοιχα, συνέβη και με τον Διονύσιο Κορίνθου, έναν αιώνα αργότερα, όταν απέστειλε επιστολή στον Ρώμης Σωτήρα, καθώς και σε άλλες τοπικές Εκκλησίες. Ο Ιγνάτιος Αντιόχειας στις αρχές του 2ου αι. στην προς Ρωμαίους επιστολή του ονομάζει την Εκκλησία της Ρώμης ως «προκαθήμενη τῆς ἀγάπης». Η αγάπη δε αυτή ήταν έμπρακτη με έργα διακονίας και ιεραποστολής σύμφωνα και με τις μαρτυρίες του

επισκόπου Κορίνθου Διονύσιου, όπως τις διασώζει ο Ευσέβιος Καισαρείας. Παράλληλα, όμως, παρατηρούμε ότι ήταν σύνηθες κατά την περίοδο αυτή να αποστέλλονται «καθολικές επιστολές» συμπαράστασης και επικοινωνίας από μία τοπική Εκκλησία σε μία άλλη, καθώς έπραττε ο Διονύσιος Κορίνθου, απηχώντας την αποστολική παράδοση και πρακτική. Ασφαλώς, η Εκκλησία της Ρώμης ως μοναδική αποστολική Εκκλησία στη Δύση, στην οποία μαρτύρησαν οι Απόστολοι Πέτρος και Παύλος, προσέλαβε ιδιαίτερη σημασία μεταξύ των άλλων Εκκλησιών της Δύσης. Σταδιακά σχηματίσθηκε μία παράδοση, βάσει της οποίας οι τοπικές Εκκλησίες της Δύσης όφειλαν να συμφωνούν με την πίστη της Εκκλησίας της Ρώμης. Πολλοί ιστορικοί και θεολόγοι εντοπίζουν στο σημείο αυτό την αρχική ρίζα εμφάνισης και ανάπτυξης του παπικού πρωτείου. Στην Ανατολή υπήρχαν πολλές αποστολικές Εκκλησίες και η αποστολική παράδοση όχι μόνο δεν ταυτίστηκε με κάποια συγκεκριμένη τοπική Εκκλησία, ούτε καν με αυτή των Ιεροσολύμων, στην οποία έδρασε επί μακρόν και ο Πέτρος, αλλά θεωρήθηκε κυρίως η συμφωνία και η σύμπτωση όλων των Εκκλησιών στη μία και ενιαία αποστολική παράδοση. Κάθε επίσκοπος είναι διάδοχος των αποστόλων γενικά και όχι διάδοχος ενός ειδικά αποστόλου. Την αντίληψη αυτή απηχεί η αναφορά του Ειρηναίου Λυώνος στο έργο του *Έλεγχος και ανατροπή της ψευδωνύμου γνώσεως*, στην οποία παραθέτει «τη διαδοχή της μέγιστης και αρχαιότατης και γνωστής σε όλους Εκκλησίας που θεμελίωσαν στη Ρώμη οι δύο ένδοξοι Απόστολοι Πέτρος και Παύλος. Αυτή η Εκκλησία έχει την Παράδοση από τους Αποστόλους και την πίστη που κηρύχθηκε στους ανθρώπους, με τη διαδοχή δε των επισκόπων, έφθασε μέχρι σε εμάς. Έτσι ανασκευάζουμε όλους αυτούς, που με κάθε τρόπο, είτε με αυταρέσκεια, είτε με την κενοδοξία, είτε με την τύφλωση και την κακοδοξία τους, κάνουν τις παραсуναγωγές τους». Αφού, λοιπόν, αναφέρεται στα ονόματα των επισκόπων της Ρώμης με πρώτο τον Λίνο, προσθέτει: «Προς αυτή την Εκκλησία, λόγω της εξοχότερης προέλευσής της, πρέπει να προσέρχεται κάθε Εκκλησία, δηλαδή οι απανταχόθεν πιστοί. Και σε αυτήν πάντοτε οι απανταχόθεν πιστοί διέσωσαν την αποστολική παράδοση» (Έλεγχος III,3,3). Μολονότι η συζήτηση και η έρευνα πάνω στο ασαφές αυτό χωρίο ήδη από την εποχή του ιερού Φωτίου συνεχίζεται μέχρι την εποχή μας, είναι βέβαιο ότι ο Ειρηναίος δεν αναφέρεται στο λεγόμενο παπικό πρωτείο, αλλά σε ένα είδος πρωτοκαθεδρίας της Εκκλησίας της Ρώμης, λόγω ακριβώς της ζώσας μνήμης του μαρτυρίου και κυρίως της αποστολικής παράδοσης των Πέτρου και Παύλου. Με αυτή την έννοια προφανώς οι επίσκοποι Ρώμης, Βίκτωρ, Κάλλιστος και Στέφανος, επιχείρησαν να εφαρμόσουν την παράδοση της Εκκλησίας της Ρώμης στο ζήτημα του εορτασμού του Πάσχα στην Ανατολή και στο πρόβλημα της άφεσης των θανάσιμων αμαρτημάτων των αιρετικών στη Βόρειο Αφρική. Ως γνωστόν, η κίνηση αυτή συνάντησε αντιδράσεις όχι μόνο από την Ανατολή αλλά και από τη Δύση. Είναι χαρακτηριστικό ότι το χωρίο αυτό του Ειρηναίου Λυώνος είναι το μοναδικό που χρησιμοποιήθηκε ως πηγή από την ελληνική πατερική παράδοση για τη θεμελίωση του παπικού πρωτείου από την Α΄ Βατικανή σύνοδο το 1870 στο δογματικό της σύνταγμα «Pastor Aeternus». Σε κάθε περίπτωση, ο Ειρηναίος δεν αποσκοπεί να προβάλει κάποια αποκλειστικότητα της Εκκλησίας της Ρώμης έναντι των άλλων Εκκλησιών, αλλά την ορθότητα κάθε αποστολικής Εκκλησίας, λόγω της αποστολικής διαδοχής ως προς τη διδασκαλία και την πίστη των Αποστόλων. Η αποστολικότητα αυτή είναι στοιχείο ορθοδοξίας ως διαδοχή λειτουργημάτων σε κάθε τοπική Εκκλησία, πράγμα που στερούνται οι Γνωστικοί. Εφόσον η Εκκλησία της Ρώμης είναι η περισσότερο γνωστή στη Δύση ως το πολιτικό και εκκλησιαστικό της κέντρο, γι' αυτό και ο Μικρασιάτης αυτός επίσκοπος της Γαλλίας, ελλείψει χρόνου, χρησιμοποιεί αυτήν ως σύντομο παράδειγμα

αποστολικής Εκκλησίας, η οποία είναι η μοναδική στη Δύση και η πλησιέστερη προς την περιοχή ευθύνης του. Ασφαλώς, στην εκκλησιολογική θεώρηση του Ειρηναίου υπάρχουν πολλές αποστολικές Εκκλησίες και δεν υπάρχει μία Εκκλησία, η οποία εκλαμβάνεται ως αποκλειστικό κριτήριο παγκόσμιας αυθεντίας για την Εκκλησία ανά την οικουμένη. Για τον λόγο αυτό ο Ειρηναίος κατά την έριδα με τις Εκκλησίες της Μικράς Ασίας για τον εορτασμό του Πάσχα δεν απαίτησε να συμφωνήσουν με την Εκκλησία της Ρώμης. Συνεπώς, οι άλλες αποστολικές Εκκλησίες, εν προκειμένω της Εφέσου, δεν είναι υποχρεωμένες να υπακούσουν στην Εκκλησία της Ρώμης. Κάθε τοπική Εκκλησία ταυτίζεται πλήρως με την καθολική ανά τον κόσμο Εκκλησία, λόγω της κοινής αποστολικής παράδοσης. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με την Εκκλησία των Ιεροσολύμων, η οποία είναι η μητρόπολη Εκκλησία της Καινής Διαθήκης, η αρχή κάθε τοπικής Εκκλησίας. Ο Ειρηναίος καταλήγει στο συμπέρασμα ότι με την αποστολικότητα της διαδοχής των επισκόπων της Ρώμης «είναι πληρέστατη η απόδειξη ότι είναι μία και η αυτή η ζωοποιός πίστη, που διασώθηκε στην Εκκλησία από τους Αποστόλους μέχρι τώρα και παραδόθηκε εν αληθεία».

Μολοντί ο ΣΤ κανόνας της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου κάνει λόγο για τις συγκεκριμένες γεωγραφικά δικαιοδοσίες των μητροπολιτικών περιφερειών, εξισώνοντας τον επίσκοπο Ρώμης με τους επισκόπους της Αλεξάνδρειας, της Αντιόχειας και των άλλων επαρχιών ως προέδρων των μητροπολιτών συνόδων τους με βάση τα πρεσβεία, το πρωτείο του Ρώμης αρχίζει να μετεξελίσσεται από πρωτείο τιμής και πρωτοκαθεδρίας σε πρωτείο άσκησης εξουσίας και μάλιστα όχι απλώς στις άλλες Εκκλησίες της Δύσης αλλά και στις αποστολικές Εκκλησίες της Ανατολής. Όταν η Ανατολή βρισκόταν ακόμη στη δίνη του αρειανισμού, ο επίσκοπος Ρώμης συχνά παρακλήθηκε να διαμεσολαβήσει, ώστε να επέλθει η ειρήνη, να αποκατασταθεί η εκκλησιαστική τάξη και η ορθοδοξία της πίστης. Μάλιστα, είναι γνωστή η θετική στάση και υποστήριξη του επισκόπου Ρώμης Ιούλιου του Α΄ προς τον Μέγα Αθανάσιο. Ο Ιούλιος συγκάλεσε σύνοδο στη Ρώμη και αφού ακούστηκαν και οι δύο πλευρές, ο ίδιος ο Μέγας Αθανάσιος και οι Αρειανοί απεσταλμένοι, η σύνοδος δικαίωσε τον Αθανάσιο και αναγνώρισε την εκκλησιαστική κοινωνία και αγάπη μαζί του. Ακολούθως, η σύνοδος έστειλε επιστολή δια του Ιούλιου του Α΄, την οποία διασώζει ο Αθανάσιος στον Απολογητικό κατά Αρειανών, στον παρανόμως κατέχοντα τον θρόνο της Αλεξάνδρειας Αρειανόφρονα Ευσέβιο. Στην εκτενή αυτή επιστολή, μεταξύ άλλων, ο Ιούλιος εγκυβερνάει τους Αρειανόφρονες ότι δεν ανήγγειλαν στον Ρώμη την καταδίκη του Αθανασίου στη σύνοδό τους στην Τύρο το 335, αγνοώντας την αρχαία συνήθεια να αναφέρονται γραπτώς στη Ρώμη και έτσι έπειτα να απονέμεται το δίκαιο. Δια της αναφοράς αυτής ο Ρώμη εμφανίζεται να εκφράζει την αξίωση να δικάζει τους επισκόπους της Ανατολής. Η αξίωση αυτή του επισκόπου Ρώμης εμφανίζεται μάλλον για πρώτη φορά στην Ανατολή. Πιθανόν, όμως, επειδή οι σύνοδοι συνέτασσαν μετά το πέρας τους και «καθολικές επιστολές», ενδεχομένως ο Ιούλιος απλώς μπορεί να θεώρησε ότι οι συγκροτήσαντες τη σύνοδο της Τύρου, η οποία καταδίκασε τον Αθανάσιο, όφειλαν προηγουμένως να τον ενημερώσουν για μία τόσο σοβαρή απόφαση, για να λάβει γνώση και να τοποθετηθεί έναντι της αποφάσεως αυτής. Ωστόσο, στην επιστολή αυτή γίνεται ακόμη λόγος για τους σπουδαίους αποστολικούς θρόνους των Εκκλησιών της Ανατολής, για τους κανόνες των Αποστόλων, βάσει των οποίων κυβερνώνται οι Εκκλησίες, για την αποστολική παράδοση του Πέτρου και Παύλου και κυρίως για το γεγονός ότι ο επίσκοπος Ρώμης ενεργεί μέσω της τοπικής συνόδου του.

Συχνά οι υποστηρικτές του παπικού πρωτείου αναφέρονται και στις εκκλήσεις του Μεγάλου Βασιλείου, ο οποίος για τους ίδιους περίπου λόγους με τον Μέγα Αθανάσιο ζήτησε την

υποστήριξη και διαμεσολάβηση του Ρώμης και των επισκόπων της Δύσης μπροστά στη λαίλαπα των Αρειανών που δρούσαν έντονα στις επαρχίες του με την πλήρη υποστήριξη της επίσημης αυτοκρατορικής πολιτικής. Όπως χαρακτηριστικά λέγει, «Ἡ Ἀνατολή πᾶσα σχεδόν, τιμιώτατε Πάτερ, (λέγω δὲ Ἀνατολήν τὰ ἀπὸ τοῦ Ἰλλυρικοῦ μέχρι Αἰγύπτου) μεγάλῳ χειμῶν καὶ κλύδωνι κατασειέται». Μία σειρά επιστολῶν (Επιστολή 70 [προς τον πάπα Δάμασο], Επιστολή 90, «Τοις αγιωτάτοις ἀδελφοῖς καὶ επισκόποις τοις ἐν τῇ Δύσει», Επιστολή 92 «Προς Ἰταλούς καὶ Γάλλους», Επιστολή 242 «Τοις Δυτικοῖς», Επιστολή 243 «Προς Ἰταλούς καὶ Γάλλους επισκόπους περὶ τῆς καταστάσεως καὶ συγχύσεως τῶν Ἐκκλησιῶν», Επιστολή 263 «Τοις Δυτικοῖς») θεωροῦνται ἀπὸ ὀρισμένους ἐρευνητές ὡς τεκμήρια γιὰ τὴν ἀρχαία ἀσκηση τοῦ πρωτείου τοῦ επισκόπου Ρώμης σὲ θέματα πίστεως καὶ τάξεως. Μάλιστα, οἱ ἐπιστολιμαῖες ἀναφορές τοῦ Μεγάλου Βασιλείου συχνά ἐρμηνεύονται με ὅρους τοῦ ὕστερου ρωμαϊκοῦ κανονικοῦ δικαίου ὡς δικανικὴ ἀσκηση τοῦ «ἐκκληίου» ἐνώπιον τῆς ρωμαϊκῆς αὐθεντίας καὶ καθέδρας. Ἐτσι προβάλλεται ἡ κοινὴ με τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης καὶ πῶς συγκεκριμένα με τὸν ἐπίσκοπο Ρώμης ὡς ἐγγύηση γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Κατ' αὐτοὺς, ὁ Βασίλειος ἐμφανίζεται νὰ θεωρεῖ ὅτι μίαν ἀπλὴν καὶ μόνον παρουσία ἢ ἀποστολὴ ἀπεσταλμένων καὶ γραμμάτων τοῦ επισκόπου Ρώμης θὰ ὀδηγοῦσε αὐτόματα ὅλες τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τῆς διιστάμενης σὲ ὑπακοή καὶ συμφιλίωση. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ βασίζεται σὲ τὴν ἀποψη ὅτι ἡ κοινὴ με τὴν πίστη τῆς Ρώμης, ἡ ὁποία εἶναι ἡ πρώτη Ἐκκλησία, σημαίνει καὶ κοινὴ με τὴν ὀρθὴ πίστη καὶ ἀρα συνιστᾷ τὴν πλέον ἀσφαλὴ ἐγγύηση γιὰ τὴν ἐνότητα καὶ εἰρήνη τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὡστόσο, ὁ Μέγας Βασίλειος ζητᾷ ἀπλῶς τὴν ἀγάπη καὶ εὐσπλαχνία, τὴν ἀδελφικὴ βοήθεια καὶ ἐνίσχυση ἀπὸ μίαν ἀδελφὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἔχει σημαντικὴ θέση σὲ τὴν Ἐκκλησίαν ἀνά τὴν οἰκουμένη. Ἄλλωστε, δὲν ζητᾷ κάτι καινούργιο, ἀλλὰ κάτι ποὺ ἦταν σύνηθες καὶ σὲ παρελθόν, ὅταν ὁ Διονύσιος Ρώμης ἐπικοινωνῆσε «διὰ γραμμάτων τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν τῶν Καισαρέων καὶ παρακαλοῦντα τοὺς πατέρας ἡμῶν διὰ γραμμάτων καὶ πέμπειν τοὺς ἀπολυτρουμένους ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τὴν ἀδελφότητα». Ὁ Βασίλειος με τὴν ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν Δάμασο ἀναμένει τὴν πληρέστερη ἐνημέρωση τοῦ επισκόπου Ρώμης γιὰ τὴν δύσκολη κατάσταση τῆς Ἐκκλησίας σὲ τὴν Ἀνατολή, προκειμένου νὰ μεσολαβῆσει καὶ νὰ ὑπάρξει συμφιλίωση μετὰ τῶν διιστάμενων μερῶν. Ὅπως ἀφήνει νὰ ἐννοηθεῖ ὁ Βασίλειος, ἡ Ρώμη βρισκόταν σὲ κοινὴ με πρόσωπα τὰ ὁποία δὲν ἦταν ἀξία αὐτῆς τῆς κοινῆς καὶ ἀρα με τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ ἀναγνώριζαν οἱ δυτικοὶ ὅτι τὸ δίκαιο εἶναι με τὸ μέρος τοῦ Βασιλείου. Συνεπῶς, δὲν πρόκειται γιὰ ἐπιστολὴν ποὺ ζητᾷ κάποια δικανικὴ ἀσκηση τοῦ ρωμαϊκοῦ πρωτείου, ἀλλὰ γιὰ ἐπιστολὴν ἐνὸς επισκόπου σὲ ἕναν ἄλλον ἐπίσκοπο, τοῦ μητροπολίτη Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας πρὸς τὴν κεφαλὴν τοῦ δυτικοῦ επισκοπάτου, πρὸς τὸν ἔχοντα τὰ πρεσβεῖα τιμῆς ἐπίσκοπο Ρώμης καὶ ὄχι πρὸς τὸν ἐπικεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας ἀνά τὴν οἰκουμένη. Τὸ ἴδιο ἐκκλησιολογικὸ πλαίσιο ὑπάρχει καὶ σὲ ἄλλες ἐπιστολές τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ὅπου ἡ κοινὴ καὶ συναντίληψη μετὰ τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν ἀναπτύσσεται σὲ τὴν βάση τῆς κοινῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τοῦ ἐνὸς Σώματος τοῦ Χριστοῦ γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς ὁμόνοιας καὶ τῆς εἰρήνης ἐναντὶ τῆς αἵρεσης καὶ τῆς διαίρεσης. Αὐτοὶ εἶναι καὶ οἱ μόνοι λόγοι γιὰ τὸν Βασίλειο, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ παρακινήσουν τοὺς δυτικούς ἐπισκόπους γιὰ νὰ βοηθήσουν τὴν ἐμπερίστατη Ἀνατολή. Γι' αὐτὸ καὶ σὲ ὀρισμένες ἀπὸ αὐτὲς τῆς ἐπιστολῆς ὁ Βασίλειος ἀπευθύνεται σὲ τὴν κοινὴν καὶ ἀγάπην τῶν ἀδελφῶν επισκόπων, στους «ποθεινότατους ἀδελφούς καὶ ὁμόψυχους συλλειτουργούς». Ἄλλοτε κάνει λόγο παρακλητικὰ σὲ ἀδελφικὰ σπλάχνα καὶ ἄλλοτε ἐπιπλήττει τοὺς δυτικούς ἀδελφούς νὰ παραμερίσουν τὸν «ὄκνον» καὶ τὴν ἀδράνειά τους καὶ νὰ σπεύσουν σὲ βοήθεια, σύμπνοια καὶ συνεργασία μετὰ τῶν

επισκόπων Ανατολής και Δύσης. Δεν πρόκειται, λοιπόν, για νομικού τύπου άσκηση του «εκκλητίου» σε κάποια ανώτατη εκκλησιαστική αυθεντία στο πλαίσιο ενός παγκόσμιου εκκλησιαστικού πολιτεύματος, όπου ο επίσκοπος Ρώμης ασκεί την υπέρτατη αυθεντία. Το τι ακριβώς δύνανται να πράξουν οι δυτικοί αδελφοί, όχι μόνο δεν είναι καθορισμένο εκ των προτέρων από κάποια δήθεν δικανική εκκλησιολογική αρχή ή προσωπική αυθεντία, ούτε ο Βασίλειος το προκαθορίζει, αλλά το αφήνει στη χαρισματική έμπνευση του Αγίου Πνεύματος: «ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὑμῖν ὑποθήσεται». Το γεγονός ότι ο Μέγας Βασίλειος για τους ίδιους λόγους απευθύνεται παρακλητικά και στον Μέγα Αθανάσιο, τον οποίο αναγνωρίζει ως «σύλον της ορθοδοξίας» και έχοντα «μέριμνα πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν» δείχνει ότι δεν απευθύνθηκε αποκλειστικά προς τον επίσκοπο Ρώμης ή στους επισκόπους της Δύσης, αλλά ταυτόχρονα προς τους επισκόπους της Ανατολής και της Δύσης, τους οποίους συλλήβδην ο Βασίλειος εξελάμβανε ως «σύλους καὶ ἐδραΐωμα τῆς ἀληθείας» (Επιστολή 214). Πρόκειται για την εν γένει αμοιβαία μέριμνα και συναντίληψη των αρχαίων Εκκλησιῶν ανά την οικουμένη, η οποία δεν περιορίζεται στα αυστηρά καθορισμένα διοικητικά όρια, χωρίς αυτό να σημαίνει εισπήδηση ή άσκηση υπέρτερης εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας ή άσκηση ενός παγκόσμιου πρωτείου εξουσίας.

Πανομοίωτη είναι και η περίπτωση του Ιωάννη Χρυσόστομου, όταν αυτός ευρισκόμενος ήδη στο τρίτο έτος της εξορίας του στην Ισαυρία, απηύθυνε επιστολές με το ίδιο περιεχόμενο προς τον πάπα Ιννοκέντιο, αλλά και προς τους επισκόπους του Μιλάνου Βενέριο, της Ακηνυΐας Χρωμάτιο, της Θεσσαλονίκης και της Καρχηδόνας, ζητώντας να μην αναγνωρίσουν την άδικη καταδίκη και τον εκθρονισμό του. Απομονώνοντας από την επιστολή το τμήμα που διαλαμβάνει τα ακόλουθα, «Καὶ γὰρ ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης σχεδὸν ἀπάσης ὁ παρῶν ὑμῖν ἀγὼν πρόκειται, ὑπὲρ Ἐκκλησιῶν εἰς γόνου κατενεχθεισῶν, ὑπὲρ λαῶν διασπαρέντων, ὑπὲρ κλητῶν πολεμουμένων, ὑπὲρ ἐπισκόπων φυγαδευομένων, ὑπὲρ θεσμῶν πατέρων παραβαθέντων», ορισμένοι ρωμαιοκαθολικοί ερευνητές αποφαινόμενοι ότι ο Ιωάννης ζητούσε την αποκατάστασή του μέσω του πρωτείου εξουσίας του επισκόπου Ρώμης. Με τον ίδιο τρόπο κατανόησης και ο καρδινάλιος Πέτρος, αντιπρόσωπος του πάπα στην Κωνσταντινούπολη στη σύνοδο του 879-880, ανέφερε ότι ο Ιωάννης Χρυσόστομος, όπως και άλλοι πατριάρχες και επίσκοποι της Ανατολής, αποκαταστάθηκαν με την παρέμβαση του Ρώμης. Ο Ιωάννης Χρυσόστομος μέσα στην τραγωδία της εξορίας του δεν απευθύνει προσωπική έκκληση ή έφεση στον επίσκοπο Ρώμης, αλλά ζητά τη σύγκλιση αντικειμενικής και απροκατάληπτης συνόδου. Στην απάντησή του ο Ιννοκέντιος αναφέρει και αυτός «Ἀναγκαῖα ἐστὶ διάγνωσις συνοδική, ἣν καὶ πάλαι ἔφημεν συναθροιστέαν, μόνη γὰρ ἐστὶν ἣτις δύναται τὰς κινήσεις τῶν τοιούτων καταστεῖλαι καταιγίδων... Καὶ γὰρ ἡμεῖς πολλὰ σκεπτόμεθα ὃν τρόπον ἡ σύνοδος οἰκουμένης συναχθεῖη, ὅπως τῇ βουλήσει τοῦ Θεοῦ αἱ ταραχώδεις κινήσεις παύσωνται». Άλλωστε, στο έργο του Ιωάννη Χρυσόστομου πουθενά δεν εντοπίζεται αναγνώριση του πρωτείου του Ρώμης σε όλη την Εκκλησία ως διαδόχου του Πέτρου και ως πρωτείου εξουσίας έναντι των άλλων αποστόλων. Για τον Ιωάννη Χρυσόστομο κάθε ένας απόστολος εκ των δώδεκα ήταν διδάσκαλος όλης της οικουμένης και ασφαλώς δεν συνδέθηκε με κάποια συγκεκριμένη επισκοπή. Ενώ δεν κληρονομούνταν το αποστολικό αξίωμα καθενός εκ των δώδεκα, το οποίο ήταν προσωπικό και αμεταβίβαστο, κληρονομούνταν, όμως, η αποστολική τους διακονία. Κάθε επίσκοπος ήταν έτσι διάδοχος όλων των αποστόλων. Οπωσδήποτε, όμως, ο Χρυσόστομος εξελάμβανε ορθά τη συνεργασία και συναντίληψη και με τον επίσκοπο Ρώμης ως σημαντική και απολύτως αναγκαία για την Εκκλησία ανά την οικουμένη.

Είναι, πάντως, παρήγορο ότι και η σύγχρονη ρωμαιοκαθολική θεολογία, και μάλιστα μετά τη Β' Βατικανή σύνοδο, έχει αρχίζει να ερμηνεύει με ευρείς και οικουμενικούς ορίζοντες, ό,τι προηγουμένως εξελάμβανε με στενά ομολογιακές και απολογητικές προϋποθέσεις ως λήψη του ζητούμενου στην έρευνα των ιστορικών πηγών, κυρίως ως προς τη σχέση του παπικού πρωτείου με τις κατά τόπους Εκκλησίες της Ανατολής. Όλο και περισσότερο γίνεται σαφές ότι οι Εκκλησίες της Ανατολής και της Δύσης έζησαν ως αδελφές Εκκλησίες για μία περίπου χιλιετία, ενωμένες στην πίστη και στη μυστηριακή κοινωνία, αν και ακολουθούσαν διαφορετικούς δρόμους στη λειτουργική τους ζωή και πνευματικότητα, καθώς και στην εκκλησιαστική τους τάξη και θεολογική έκφραση. Το πρωτείο του Ρώμης υπήρξε για την Ανατολή ανέκαθεν πρωτείο τιμής (primatus honoris) και αγάπης μεταξύ ίσων επισκόπων και τοπικών Εκκλησιών και τίποτε παραπάνω. Σύμφωνα με τον διαπρεπή εκκλησιολόγο της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και έναν εκ των εμπνευστών και στυλοβατών της Β' Βατικανής συνόδου, τον Yves Congar, ουδέποτε η Ανατολή αποδέχθηκε την αυθεντία της ρωμαϊκής έδρας κατά μοναρχικό τρόπο. Μολονότι αναγνώριζε πάντοτε την πρωτοκαθεδρία του πάπα και τιμούσε δεόντως τους απεσταλμένους του στις οικουμενικές συνόδους στο πλαίσιο της πενταρχίας, αυτό δεν εμπόδισε οικουμενικές συνόδους να καταδικάσουν και να αναθεματίσουν πάπες, όπως η ΣΤ' τον πάπα Ονώριο.

Το πρωτείο του Πάπα Ρώμης

Κατά την οριστική ανάπτυξή του, το πρωτείο του πάπα Ρώμης θεμελιώθηκε σε μία ιδιαίτερη κατανόηση του Ματθαίου 16,18: «κάγω δέ σοι λέγω ότι σύ εί Πέτρος, και επί ταύτη τή πέτρα οικοδομήσω μου την έκκλησίαν, και πύλαι ήδου ου κατισχύσουσιν αυτής». Το χωρίο αυτό σε συνδυασμό με τη μυθώδη θεωρία ότι ο Πέτρος όχι μόνο μαρτύρησε, αλλά ίδρυσε την Εκκλησία της Ρώμης και διετέλεσε πρώτος επίσκοπός της, παραγνωρίζοντας το έργο του Παύλου, αποτέλεσε τη βάση για την περαιτέρω ανάπτυξη του παπικού πρωτείου ως πρωτείο του Πέτρου έναντι των υπολοίπων αποστόλων. Η πρώτη μαρτυρία χρήσης του εν λόγω χωρίου γίνεται από τον Τερτυλλιανό το 220 στη διαμάχη του με τον επίσκοπο Ρώμης Κάλλιστο. Το χωρίο του Ματθαίου χρησιμοποιείται δύο φορές από τον Κυπριανό το 251 στο έργο του De catholicae ecclesiae unitate, αφενός για να θεμελιώσει απλώς την ενότητα της Εκκλησίας και αφετέρου υποστηρίζοντας το παπικό πρωτείο. Ανεξάρτητα από τους λόγους της διπλής αυτής αναφοράς και κατανόησης, ο Ρώμης Στέφανος στη διαμάχη του με τον Κυπριανό για το κύρος του βαπτίσματος των αιρετικών έκανε παρόμοια χρήση του χωρίου. Με το ίδιο σκεπτικό ο Ρώμης Δάμασος Α' εναντιώθηκε προς τον κανόνα Γ της Β' Οικουμενικής Συνόδου, σύμφωνα με τον οποίο ο Κωνσταντινουπόλεως τοποθετήθηκε αμέσως μετά από τον Ρώμης ως προς τα πρεσβεία τιμής. Οι αντιπρόσωποι του Καιλεστίνου Α' υποστήριξαν το παπικό πρωτείο στην Γ' Οικουμενική, ενώ οι αξιώσεις του Λέοντος Α' στη Δ' Οικουμενική Σύνοδο, προκάλεσαν τον 28ο κανόνα της, ο οποίος απονέμει αυτή τη φορά στον Κωνσταντινουπόλεως ίσα πρεσβεία τιμής προς τον Ρώμης. Μολονότι ο Λέων ο Α' απέρριψε τον εν λόγω κανόνα, αυτός ίσχυσε πλήρως στην Εκκλησία της Ανατολής. Έτσι, όπως υπήρχαν δύο τμήματα της αυτοκρατορίας στην Ανατολή και στη Δύση, έκτοτε παγιώνονται και δύο ιδιαίτερα εκκλησιαστικά κέντρα, η παλαιά και η νέα Ρώμη. Ωστόσο, η Ανατολή αναγνώριζε σαφώς τα πρεσβεία τιμής της Ρώμης ως πρωτόθρονος Εκκλησίας. Η Ρώμη σταδιακά επεξέτεινε την εξουσία και επιρροή της στη Βόρειο Αφρική όχι πάντως δίχως προβλήματα. Σιγά σιγά η Ρώμη ανέπτυξε την εκκλησιαστική της κυριαρχία σε όλη τη Δύση, ενώ θα απωλέσει το Ανατολικό Ιλλυρικό στα μέσα του 8ου αι., το οποίο ήδη από τα τέλη του 5ου αι.

ανήκε πολιτικά στην Ανατολή. Από τον 7ο αι. εμφανίζονται διάφορα κράτη στη Δύση με δικό τους εκκλησιαστικό ηγέτη, στα οποία οι πολιτικοί ηγέτες αναπτύσσουν καισαροπαπικές τάσεις ελέγχοντας πλήρως τις συνόδους και τους διορισμούς των επισκόπων. Κατά τον 8ο αι. ιδρύεται παπικό κράτος, το οποίο συμάχησε σταθερά με τους Φράγκους με αντάλλαγμα τη στέψη του Καρλομάγνου το 800 ως αυτοκράτορα της Δύσης από τον πάπα Λέοντα Γ'. Είναι η εποχή που καθιερώνεται στη Δύση η διδασκαλία του Filioque και σταδιακά εκδηλώνεται έντονη διαμάχη μεταξύ της πολιτικής εξουσίας των διαδόχων του Καρλομάγνου και της εκκλησιαστικής αυθεντίας των παπών. Προηγουμένως, όμως, εμφανίστηκαν οι λεγόμενες «ψευδοϊσιδώρειες διατάξεις». Επρόκειτο για μία συλλογή συνοδικών κανόνων και παπικών αποφάσεων, στην οποία προστέθηκαν 94 νόθες παπικές διατάξεις και η χαλκευμένη και νόθος Κωνσταντίνεια δωρεά. Η εν λόγω συλλογή μεθοδευμένα αποσκοπούσε στην υποστήριξη των θεοκρατικών ή παποκαισαρικών βλέψεων έναντι των θεοκρατικών ιδεών των αυτοκρατόρων και των ανεξάρτητων Εκκλησιών. Υπεράνω της πολιτικής εξουσίας είναι η ιερατική και υπεράνω της ιερατικής είναι ο πάπας ως κεφαλή της οικουμένης. Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές, ο Μέγας Κωνσταντίνος εγκαταλείποντας τη Δύση για τη νέα πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, κληρονόμησε στον πάπα τη διοίκηση του δυτικού Ρωμαϊκού κράτους, καθώς και όλες τις πολιτικές εξουσίες και αυτοκρατορικές τιμές. Οι πάπες έγιναν πλέον πολιτικοί ηγέτες.

Καθώς παρατηρεί με οξύτητα ο Βασίλειος Στεφανίδης, καμία άλλη νοθεία στην παγκόσμια ιστορία δεν συντελέσθηκε με τόση τέχνη και καμία άλλη δεν είχε τόσο μεγάλα αποτελέσματα. Έχει επίσης προσφυώς επισημανθεί από τον ίδιο ιστορικό ότι όσο μειωνόταν η σημασία του επισκόπου Ρώμης στην Ανατολή, τόσο περισσότερο αυξανόταν και διαμορφωνόταν καλύτερα το παπικό πρωτείο. Έτσι, κατά τον 9ο αι. ο Ρώμης Νικόλαος ζήτησε να εφαρμόσει τις «ψευδοϊσιδώρειες διατάξεις», επεκτείνοντας τις εκκλησιαστικές του αξιώσεις και στην Ανατολή, με αποτέλεσμα την έναρξη της διαμάχης που οδήγησε στο οριστικό σχίσμα. Ασφαλώς, μεσολάβησε ο έντονος πολιτικός ανταγωνισμός, αφότου χάθηκαν και οι τελευταίες βυζαντινές επαρχίες στην Ιταλία, ενώ η επικράτηση των Φράγκων πυροδότησε ακόμη περισσότερο την αντιπαλότητα και πλήρη αποξένωση μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Το ζήτημα του Φωτίου και του Ιγνατίου, καθώς και το πρόβλημα της εκκλησιαστικής διείσδυσης των Λατίνων στη Βουλγαρία στάθηκαν οι αφορμές για την αναμέτρηση δύο διαφορετικών παραδόσεων και κόσμων με σημείο αιχμής το παπικό πρωτείο.

Η χριστιανική Δύση δεν αρκέστηκε στα πρωτεία τιμής της πρεσβυτέρας Ρώμης αλλά οικοδόμησε σταδιακά μία συμπαγή θεωρία του αποστολικού πρωτείου του Πέτρου, που κληρονομείται και αναπαράγεται προσωπικά από τον επίσκοπο Ρώμης. Η ευχαριστιακή εκκλησιολογία της αρχαίας Εκκλησίας, που αναγνώριζε την πληρότητα και αυτοτέλεια κάθε τοπικής υπό τον επίσκοπο κοινότητας, εκτρέπεται σε έναν «εκκλησιολογικό ουνιβερσαλισμό» που έχει ως κέντρο ολοκλήρωσής του ένα εντοπισμένο γεωγραφικά κέντρο, τη μοναρχική εξουσία του «καθολικού» επισκόπου Ρώμης. Το παπικό πρωτείο εκφράζει μία ολοκληρωτική εκκλησιολογία, που προβάλλει τον επίσκοπο Ρώμης όχι ως ισότιμο επίσκοπο με τους άλλους και απλώς πρόεδρο της συνόδου του, αλλά ως αλάθητο υπερεπίσκοπο της παγκόσμιας Εκκλησίας υπεράνω συνοδικών δομών. Η μοναρχιανίζουσα αυτή εκκλησιολογία, που ακυρώνει την καθολικότητα των τοπικών Εκκλησιών και δομείται απολυταρχικά σε μία παγκόσμια δικανική και καθιδρυματική αρχή, εξυπηρετεί ίσως τη

νοοτροπία του κύρους και της αποτελεσματικότητας, όχι όμως την ευχαριστιακή και εσχατολογική συγκρότηση της Εκκλησίας.

Αν το συνοδικό σύστημα χαρακτηρίζει ανέκαθεν την Ορθόδοξη Παράδοση της Ανατολής, η χριστιανική Δύση παγίωσε από τον Μεσαίωνα μία μοναρχιανίζουσα εκκλησιολογία, προβάλλοντας τον επίσκοπο Ρώμης ως *υπερεπίσκοπο* της παγκόσμιας Εκκλησίας με ανάλογη δικαιοδοσία. Μη εκκλησιολογικοί συντελεστές, όπως η πολιτική και οικονομική αίγλη της παλαιάς πρωτεύουσας της αυτοκρατορίας, το ρωμαϊκό πολιτιστικό υπόβαθρο, η μοναδικότητα της Ρώμης ως αποστολικής Εκκλησίας στη Δύση, ο σπουδαίος εκπολιτιστικός ρόλος της και η εθμική αναγνώριση του πρωτείου τιμής του επισκόπου της μεταξύ των άλλων πατριαρχών της Ανατολής, προσλαμβάνονται και υποτάσσονται στις σκοπιμότητες ενός θρησκευτικού θεσμού που εξυπηρετεί τη δικανική και ιεροκρατική νοοτροπία του κύρους και της αποτελεσματικότητας στις νέες ιστορικές συνθήκες μετά την επικράτηση των Φράγκων στη Δύση.

Σύμφωνα με τη ρωμαιοκαθολική εκκλησιολογία, όλες οι προσωπικές εξουσίες του Χριστού αλλά και το υποτιθέμενο, έναντι των άλλων Αποστόλων, πρωτείο του Πέτρου, μεταβιβάζονται στον Ρωμαίο ποντίφικα. Ως αντιπρόσωπος του Χριστού επί της γης, ο επίσκοπος Ρώμης αντιπαρέρχεται τη συνοδική δομή που απορρέει από την καθολικότητα των κατά τόπους Εκκλησιών και κυβερνά «θείω δικαίω» απολυταρχικά την Εκκλησία, που λαμβάνει πλέον μία παγκόσμια καθιερυματική δομή. Πρόκειται, όντως, για ένα εκκλησιαστικό *imperium*. Ως υπέρτατος επίσκοπος, ο Ρώμης επεμβαίνει και κυβερνά άμεσα κάθε επισκοπική επαρχία, ενώ κάθε επίσκοπος εξαρτάται και υποτάσσεται στον πάπα από τον οποίο λαμβάνει απευθείας και την επισκοπική του εξουσία. Η λεγόμενη συλλογικότητα (*collegialitas*) των επισκόπων - ως αναλογία του υποτιθέμενου «κολλεγίου των Αποστόλων» υπό τον Πέτρο - δεν είναι, απλώς, μία ανεξάρτητη και υπεράνω των τοπικών Εκκλησιών δομή, αλλά και υπάγεται τελικώς στον διάδοχο του Πέτρου. Έτσι, η εκκλησιολογία μετατρέπεται σε μία πυραμιδική και δικανική ιεραρχολογία.

Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία είχε και έχει συνόδους και μετά το σχίσμα του 1054, που λειτουργούν είτε ως συμβουλευτικά όργανα, είτε υπόκεινται εξολοκλήρου στη μονοκρατορία και απολυταρχία του πάπα. Μολονότι πολλές γενικές σύνοδοι της Δυτικής Εκκλησίας αποφάνθηκαν εναντίον της θεωρίας του παπικού αλάθητου (Λατερανού 1123, 1139, 1179, 1215, Λυώνος 1245, Βιέννης 1311, Πίζας 1409, Κωνσταντίας 1414-1418, Βασιλείας 1431-1449), η Α΄ Βατικανή σύνοδος το 1870 ανακήρυξε τον επίσκοπο Ρώμης ως τον ατομικό φορέα του αλάθητου, που μπορεί να δογματίζει *ex sese, ex cathedra sancti Petri, non ex consensu Ecclesiae* (από τον εαυτό του, από την καθέδρα του αγίου Πέτρου, όχι από την συγκατάθεση της Εκκλησίας). Η ύπαρξη, όμως της συνόδου και η διακήρυξη του παπικού αλάθητου από αυτήν είναι εντελώς ασυμβίβαστη μεταξύ τους. Σύμφωνα μάλιστα με το δόγμα του αλάθητου, «Όταν ο ρωμαίος ποντίφικας ομιλεί από καθέδρας, δηλαδή επιτελώντας το έργο του ποιμένος και διδασκάλου όλων των χριστιανών ορίζει με την υπέρτατη αποστολική του αυθεντία την υποχρεωτικά τηρητέα διδασκαλία όλης της Εκκλησίας περί της πίστεως και των ηθών, με θεία σύναρση και αρωγή, όπως αυτή που είχε δοθεί ως υπόσχεση στον μακάριο Πέτρο, απολαμβάνει το ίδιο αλάθητο, με το οποίο ευδόκησε ο θείος Λυτρωτής να εφοδιάσει την Εκκλησία, όταν ορίζει τα της πίστεως και των ηθών. Εξαιτίας αυτού, οι αποφάσεις αυτές του ποντίφικα είναι αμετάβλητες από μόνες τους και όχι με τη συναίνεση της Εκκλησίας» (Α Βατικανή, «*Pastor aeternus*»). Τις θεωρητικές προϋποθέσεις της παγκόσμιας αυτής εκκλησιολογίας, πέρα από τα ιστορικά και πολιτιστικά αίτια, μπορούμε ακόμη να

αναζητήσουμε στα διαφορετικά από την ορθόδοξη Ανατολή ενδιαφέροντα που επίδρασαν στην όλη πολιτισμική και θεολογική παράδοση της λατινικής Δύσης. Η ιδιαίτερη ενασχόληση με την ηθική, τους θεσμούς και την ασφάλεια της ιστορίας αποτελούν θεμελιώδη χαρακτηριστικά του ρωμαϊκού πνεύματος. Για τη δυτική θεολογία η παγκόσμια Εκκλησία σαφώς προηγείται λογικά από την τοπική Εκκλησία. Αυτό όμως είχε ως συνέπεια μία τοπική Εκκλησία και ένας επίσκοπος να θεωρηθούν η παγκόσμια Εκκλησία και ο επίσκοπός της ως ο παγκόσμιος επίσκοπος της Εκκλησίας. Η ουσία της Εκκλησίας έγκειται στην παγκοσμιότητά της, μολοντί υπάρχει με τη μορφή των επιμέρους Εκκλησιών. Η προτεραιότητα αυτή εκφράστηκε σαφώς με το πρωτείο και το αλάθητο του πάπα, δηλαδή με την ανάγκη όλοι οι επίσκοποι, όλες οι τοπικές Εκκλησίες να συμφωνούν με τον πάπα.

Στην περίφημη διαλεκτική του «ενός» και των «πολλών», η δυτική θεολογική σκέψη παρέμεινε δέσμια στην κλειστή κοσμολογική ενότητα της αρχαιοελληνικής φιλοσοφίας. Προσδοκώντας τη βέβαιη εξασφάλιση χρηστικότητας και αντικειμενικότητας, προσέδωσε προτεραιότητα στη θεσμική έκφραση της *ενότητας* έναντι της *πολλαπλότητας* και *ετερότητας*. Η πρόταξη της ουσίας στην οντολογία ως μοναδική και ασφαλής κατοχύρωση της ενότητας, μεταφέρθηκε στην περί Αγίας Τριάδος διδασκαλία, διαμορφώνοντας και μία ανάλογη εκκλησιολογία. Όπως ακριβώς προτάσσεται η ενότητα της θείας ουσίας έναντι της ετερότητας των προσώπων στην τριαδολογία, παρόμοια προτάσσεται η ενότητα της μιας κατά την οικουμένην Εκκλησίας έναντι των πολλών τοπικών Εκκλησιών. Η μοναρχιανίζουσα οντολογία της ουσίας διεμόρφωσε την εκκλησιολογία της παγκοσμιότητας. Αλλά και η πρόταξη της χριστολογίας έναντι της πνευματολογίας, καθώς διαπιστώσαμε στα προηγούμενα, τείνει προς μία αντικειμενική και ιδρυματική ενότητα φύσεως και προτάσσει την απρόσωπη ενότητα σε βάρος της χαρισματικής πολλαπλότητας και ετερότητας. Ο ιδιότυπος αυτός εκκλησιολογικός μονοφυσιτισμός επιδρά καταλυτικά στην όλη δομή και διάρθρωση της Εκκλησίας. Το παπικό πρωτείο και αλάθητο συνιστούν τις τελικές επεξεργασίες και λογικές συνέπειες της εκκλησιολογίας αυτής. Πρόκειται για τη διεκδίκηση παγκοσμιότητας από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, κάτι που τονίζεται και από την επιλογή της ονομασίας της ως καθολικής Εκκλησίας και προκύπτει από την υιοθέτηση της ουσιοκρατίας στις πλέον πρακτικές της εφαρμογές. Η παγκοσμιότητα αυτή, επειδή συνιστά παγκόσμια γεωγραφική δικαιοδοσία, αναφέρεται και αφορά σε κάθε πτυχή της ατομικής και κοινωνικής ζωής, η οποία πρέπει να υποτάσσεται στην ιεροκρατική εξουσία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, η οποία ενεργείται με την αυθεντία του *magisterium* της. Οι αρμοδιότητες του *magisterium* -νομοκανονικός όρος που αναφέρεται στη δογματική, ηθική και πνευματική αυθεντία της ρωμαιοκαθολικής ιεραρχίας υπό τον πάπα- προσδιορίστηκαν επίσημα στη σύνοδο του Τριδέντου τον 16ο αι. (ιεραρχική και καθιδρυματική θέσμιση της Εκκλησίας), στην Α΄ Βατικανή σύνοδο το 1869-70 (αλάθητο του πάπα) και στη Β΄ Βατικανή σύνοδο το 1962-65 (συνοδικότητα του επισκοπάτου). Στο πλαίσιο αυτό το 2006 ο πάπας Βενέδικτος ΙΣΤ΄, ο άλλοτε ισχυρός καρδινάλιος Γιόζεφ Ράτζίγκερ και διαπρεπής καθηγητής της δογματικής σε μεγάλα πανεπιστήμια της Γερμανίας προχώρησε στην απόσυρση του τίτλου «Πατριάρχης της Δύσεως», κρατώντας, όμως, τους τίτλους του «Αντιπροσώπου του Χριστού» και του «Υπάτου της Παγκοσμίου Εκκλησίας» πράγμα που σχολιάστηκε αρνητικά από την Ορθόδοξη πλευρά μέσω σχετικής ανακοίνωσης του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Η πράξη αυτή ύστερα από τη Β΄ Βατικανή σύνοδο, την άρση των αναθεμάτων, την έναρξη του θεολογικού διαλόγου, τις πολλαπλές ανταλλαγές επισκέψεων προβληματίζει έντονα τους Ορθόδοξους και δυσχεραίνει το κλίμα της αμοιβαιότητας των «αδελφών Εκκλησιών», που

εγκαθιδρύθηκε τις τελευταίες δεκαετίες, καθόσον μπορεί να υποδηλώνει εμμονή στην παγκόσμια δικαιοδοσία του επισκόπου Ρώμης σε όλη την Εκκλησία.

Νεότερες εκκλησιολογικές θεωρήσεις μετά τη Β΄ Βατικανή Σύνοδο

Η διπλή εκκλησιολογία της Β΄ Βατικανής Συνόδου

Το παπικό πρωτείο και η συγκεντρωτική εκκλησιολογία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, η οποία οδήγησε στο σχίσμα με την Ορθόδοξη Εκκλησία της Ανατολής υπήρξε εν πολλοίς και η αιτία για την εμφάνιση και ανάπτυξη της Μεταρρύθμισης στους κόλπους της δυτικής Εκκλησίας. Η ενότητα της Εκκλησίας είναι τραγικά εμπερίστατη και ο χριστιανικός κόσμος είναι πλέον διηρημένος σε διάφορες ομολογιακές παραδόσεις. Οι ίδιες οι απαρχές της σύγχρονης εκκλησιολογικής έρευνας εντοπίζονται κυρίως στις καταλυτικές συνέπειες της προτεσταντικής Μεταρρύθμισης στους κόλπους της δυτικής χριστιανοσύνης και όχι μόνον. Η εκκλησιολογία αναπτύσσεται κατά κύριο λόγο περιστατικά και πολεμικά στο πλαίσιο της ομολογιακής διαμάχης ρωμαιοκαθολικών και προτεσταντών. Στις δεδομένες αυτές ιστορικές συνθήκες καταβάλλεται εκατέρωθεν προσπάθεια να «ορισθεί» συστηματικά το γεγονός της Εκκλησίας, κάτι που δεν είχε προηγούμενο στη θεολογία.

Δύο βασικές έννοιες κυριαρχούν στη διατύπωση του δόγματος περί Εκκλησίας. Άλλοτε τονίζεται η έννοια του *καθιδρύματος* και άλλοτε η έννοια της *κοινωνίας* ως βασικού γνωρίσματος της Εκκλησίας. Η συγκεντρωτική και δικανική δομή της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας μετά τη σύνοδο του Τριδέντου (1545-1563) προτάσσει συνήθως την έννοια του καθιδρύματος και εκλαμβάνει την Εκκλησία ως μια τέλεια οργανωμένη ιστορική κοινότητα (*societas perfecta*), ορατή και περιγραφτή «όπως και η Δημοκρατία της Βενετίας» κατά την παροιμιώδη έκφραση του R. Bellarmín. Οι προτεστάντες από την πλευρά τους, αντιδρώντας στην ιεροκρατική αυθεντία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας προβάλλουν τον εσωτερικό παράγοντα της κοινωνίας. Για τους μεταρρυθμιστές, η αλήθεια και η ενότητα της Εκκλησίας δεν εντοπίζεται στην συγκεντρωτική και ιεροκρατική οργάνωση, αλλά στη χαρισματική κοινωνία που παρέχεται στους πιστούς από το Άγιο Πνεύμα διαμέσου του λόγου του Θεού δίχως καμία ιεραρχική διάκριση. Στη σκιά αυτού του κλίματος αναπτύσσεται εν πολλοίς και η ορθόδοξη θεολογία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και των νεότερων χρόνων.

Η ορθόδοξη θεολογία ενεπλάκη στους εκκλησιολογικούς προσανατολισμούς της Δύσης ήδη από τον 17ο και 18ο αιώνα, όταν κλήθηκε να τοποθετηθεί απέναντι στις δυτικές *ομολογίες πίστεως*. Κατά τα πρότυπα των προτεσταντικών ή ρωμαιοκαθολικών ομολογιών πίστεως, οι δογματικές εκθέσεις των ορθοδόξων της περιόδου αυτής, δεν εκφράζουν παρά την παγίδευση και τη «βαβυλώνια αιχμαλωσία» της ορθόδοξης θεολογίας στη Δύση. Είναι τραγικό να ανακαλύπτει κανείς ότι τα φερόμενα ως συμβολικά βιβλία της Ορθοδοξίας καταπολεμούν τις προτεσταντικές αποκλίσεις με ρωμαιοκαθολικά επιχειρήματα, ενώ στα σημεία διαφωνίας με τους ρωμαιοκαθολικούς υιοθετούν τις θέσεις των προτεσταντών. Η συνέχεια και ο απόηχος αυτός της έλλειψης αυτοσυνειδησίας των ορθοδόξων φθάνει ως τα σύγχρονα δογματικά εγχειρίδια των ακαδημαϊκών θεολόγων.

Η συγκρότηση μιας εκκλησιολογίας από μέρους των ορθοδόξων απαιτεί αρχικά μία πλήρη απελευθέρωση από τους παραδοσιακούς εκκλησιολογικούς προβληματισμούς της δυτικής θεολογίας. Η ορθόδοξη προσέγγιση της Εκκλησίας δεν εξαντλείται στη βάση μιας ομολογιακής πίστεως. Το είναι της Εκκλησίας δεν καθορίζεται από τον εννοιολογικό και σχολαίο εν πολλοίς χαρακτήρα της εκκλησιολογικής έρευνας. Άλλωστε, πουθενά στα βιβλικά και πατερικά κείμενα, αλλά και στους όρους των συνόδων, δεν υπάρχει κάποιος ορισμός της

Εκκλησίας. Η απουσία σαφών διατυπώσεων περί Εκκλησίας εκφράζει για τη δυτική νοοτροπία ένα «παράδοξο κενό» της πατερικής θεολογίας. Το υποτιθέμενο αυτό εκκλησιολογικό κενό της πατερικής σκέψης επεξεργάστηκε η δυτική θεολογία στα συνήθη ακαδημαϊκά της πλαίσια του κατατεμαχισμού ανεξάρτητων και αυτόνομων κεφαλαίων. Ωστόσο, μία τέτοια συστηματοποίηση όχι μόνο της εκκλησιολογίας αλλά και της χριστολογίας ή της πνευματολογίας, της σωτηριολογίας, της εσχατολογίας κ.λπ. είναι παντελώς άγνωστη και άσχετη με την πατερική θεολογική μέθοδο. Η εκκλησιολογία στην πατερική σκέψη είναι θησαυρισμένη στο ευρύτερο πλαίσιο της θεολογίας, περιγράφεται με εικόνες και σύμβολα και είναι διάσπαρτη στη σύνολη δογματική της διδασκαλία. Ως εκ τούτου, είναι αχώριστη από την τριαδολογία, τη χριστολογία, την πνευματολογία και τις υπόλοιπες πτυχές της πίστης.

Η Ορθόδοξη Παράδοση αρνήθηκε να καθορίσει εννοιολογικά το γεγονός της Εκκλησίας, καθ' όσον συνιστά μία βιωματική πραγματικότητα. «Η Εκκλησία είναι μάλλον πραγματικότητα που την ζούμε, παρά αντικείμενο που το αναλύουμε και σπουδάζουμε», επισημαίνει σχετικά ο π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ. Ακόμη, η αυθεντική γλώσσα της Εκκλησίας δεν είναι η λογικά διαρθρωμένη και στερεότυπη γλώσσα των ακαδημαϊκών εγχειριδίων ούτε η μυστικιστική ή συναισθηματική διάλεκτος του πιετισμού. Είναι κυρίως η γλώσσα της ευχαριστιακής λατρείας και του λειτουργικού ήθους που ανταποκρίνεται στην υπαρκτική ανάγκη του ανθρώπου για αλήθεια και γνησιότητα ζωής. Μόνο μία εκκλησιολογία που είναι στενά συνδεδεμένη με την ύπαρξη του ανθρώπου ως άμεση αναφορά στον Θεό και κοινωνία μαζί του δεν εκπίπτει σε έναν απνεύματο και απρόσωπο ιδρυματισμό, σε μία διοικητική ιεραρχία που απαιτεί ηθική πειθαρχία σε εντολές ή σε ένα θρησκευτικό θεσμό που καλεί σε συναισθηματική έξαρση.

Η χριστιανική Δύση επέδειξε εξαρχής, λόγω των αυξημένων ενδιαφερόντων της για τη θεσμική οργάνωση του βίου και της χρηστικής αντίληψης της πραγματικότητας, ιδιαίτερη έμφαση και προσήλωση στην ιστορική προσέγγιση της χριστολογίας. Η ορθόδοξη Ανατολή, δίχως να μειώνει τη σημασία του ιστορικού και δεδομένου χαρακτήρα της θείας οικονομίας προσανατολίζεται ανέκαθεν στην πνευματολογική διάσταση της χριστολογίας, συμπλέκοντας τα έσχατα με την ιστορία. Η διαφορετική αυτή προτίμηση και αφετηρία, ενώ αρχικά δεν εμπόδιζε τη σύγκλιση και επιβεβαίωνε την ενότητα και αλληλοσυμπλήρωση μέσα από την ποικιλία, σταδιακά μετατράπηκε σε ριζική αντίθεση και ρήξη. Μέσα από υστερογενή δόγματα που εκφράζουν την έντονη δυσαρμονία χριστολογίας και πνευματολογίας και εκβάλλουν παραμορφωτικά στον χώρο της εκκλησιολογίας, η Δύση ακολούθησε ένα δρόμο διαφορετικό από την Ανατολή.

Η Ορθόδοξη Παράδοση προτιμά να έχει μία θεώρηση της Εκκλησίας ως του μυστηρίου της πίστεως, παρά να περιχαρακώνει ιδεολογικά και κοινωνιολογικά την ταυτότητά της. Και τούτο, διότι δεν την εκλαμβάνει ως ένα ιστορικό επιφαινόμενο απλώς, αλλά την προσεγγίζει κατεξοχήν ως φανέρωση των εσχάτων της Βασιλείας μέσα στην ιστορία. Η εσχατολογική αυτή προοπτική της Εκκλησίας καθιστά επιπλέον αδύνατη κάθε απόπειρα περιορισμού της ταυτότητάς της μέσα σε λογικά διαρθρωμένα πλαίσια. Το είναι της Εκκλησίας είναι πραγματικότητα των εσχάτων. Συνεπώς, ο τρόπος υπάρξεως και η εμπειρία της Εκκλησίας μονάχα συνιστούν το μόνιμο και ασφαλές κριτήριο μιας ορθόδοξης θεώρησης της εκκλησιολογίας.

Το πολεμικό και ομολογιακό κλίμα, το οποίο προκλήθηκε από την προτεσταντική Μεταρρύθμιση και τη ρωμαιοκαθολική Αντι-μεταρρύθμιση, αλλάζει κυρίως στον 20ο αιώνα,

όταν η εκκλησιολογία αναπτύσσεται με την επίγνωση της τραυματικής εμπειρίας της διαίρεσης ως αναζήτηση της χαμένης ενότητας. Ήδη από το τέλος του 19ου αιώνα εμφανίζονται διάφορες ανανεωτικές κινήσεις στην έρευνα της βιβλικής, λειτουργικής και πατερικής θεολογίας προκαλώντας γόνιμες ζυμώσεις. Σιγά σιγά, η δυτική χριστιανοσύνη έρχεται σε επαφή με τη θεολογική και λειτουργική Παράδοση της Ορθόδοξης Ανατολής μέσα από θεολογικές έρευνες και εκδόσεις των πατερικών και λειτουργικών κειμένων. Οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι και οι νέες κοινωνικές εξελίξεις έδωσαν σημαντική ώθηση στην Οικουμενική Κίνηση και δραστηριοποίησαν σε σημαντικό βαθμό το λαϊκό στοιχείο στον κληρικοκρατούμενο ρωμαιοκαθολικό χώρο. Πολυάριθμες εκκλησιολογικές μελέτες δημοσιεύονται και δύο σημαντικά γεγονότα φέρουν την εκκλησιολογία στο επίκεντρο του θεολογικού ενδιαφέροντος. Πρόκειται για την ίδρυση και λειτουργία του Παγκοσμίου Συμβουλίου των Εκκλησιών (1948) και τη διεξαγωγή της Β΄ Βατικανής Συνόδου (1962-1965). Η εκκλησιολογική αυτή στροφή της σύγχρονης θεολογικής έρευνας και ο οικουμενικός διάλογος των Εκκλησιών δικαίως διαμόρφωσε την πεποίθηση ότι ο 20ος αιώνας υπήρξε «ο αιώνας της εκκλησιολογίας».

Η οικουμενική κίνηση, τα νέα θεολογικά και ανανεωτικά ρεύματα, η ίδρυση του Παγκοσμίου Συμβουλίου των Εκκλησιών, οι νέες ιστορικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η σταδιακή απελευθέρωση των λαών του λεγόμενου τρίτου κόσμου από τις αποικιοκρατικές δυνάμεις της χριστιανικής Ευρώπης, η ραγδαία προελαύνουσα αθεΐα και η ανάδυση νέων υποκατάστατων της χριστιανικής πίστης στην καρδιά του δυτικού πολιτισμού, καθώς και τα επείγοντα κοινωνικά και υπαρξιακά αιτήματα του σύγχρονου ανθρώπου, δεν άφησαν ανεπηρέαστη τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Η επίδραση σημαντικών θεολόγων και εκκλησιαστικών κινημάτων της, που αναζήτησαν την αυθεντική μαρτυρία και τις ρίζες της χριστιανικής θεολογίας στις αρχέγονες πηγές της Εκκλησίας, θα αντιστρέψει το ολοκληρωτικό, αντιμοντερνιστικό, λατινοκεντρικό και συντηρητικό κλίμα της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Κανείς δεν ανέμενε, ύστερα μάλιστα από τη διακήρυξη του παπικού αλάθητου της Α΄ Βατικανής συνόδου, ότι είναι δυνατό να διεξαχθεί μία νέα και τόσο ρηξικέλευθη σύνοδος για τη σύγχρονη πορεία της δυτικής Εκκλησίας, η οποία θα προέβαινε στην αναβίωση νέων μορφών συνοδικότητας αλλά και στη διεύρυνση της θεολογικής και κυρίως της εκκλησιολογικής αντίληψης και διδασκαλίας στα 16 κεντρικά κείμενά της και κυρίως στην εκκλησιολογική τριλογία της (*Constitutio de Ecclesia, Decretum de Oecumenismo, Constitutio de Sacra Liturgia*). Η παύλεια μυστηριακή εκκλησιολογία του Σώματος του Χριστού, της νύμφης ή της οικοδομής του Χριστού, του λαού του Θεού επανακάμπτει έναντι της κοσμικής και φυσιοκρατικής αντίληψης της πολιτείας του Θεού επί της γης ή της έντονα καθιδρυματικής και δικανικής αντίληψης που ριζοσπαστικοποιήθηκε από την περίοδο της Αντι-μεταρρύθμισης μέχρι την Α΄ Βατικανή σύνοδο. Μέσα από μία εργώδη θεολογική και εκκλησιολογική εργασία πριν και κατά τη διάρκεια της συνόδου, μέσα από ανατρεπτικές δηλώσεις του πάπα Ιωάννη ΚΓ΄ για τους σκοπούς της που εκφράστηκαν με το περίφημο ανανεωτικό πρόγραμμα «*aggiornamento*», η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία δεν επιχείρησε μία δικανικού τύπου σύνοδο, αλλά μία νέα εκφορά της χριστιανικής πίστης και κληρονομιάς της, ζητώντας συγγνώμη για τα σφάλματα, και τις διαιρέσεις του παρελθόντος. Το οικουμενικό άνοιγμα της συνόδου φάνηκε εξαρχής με την παρουσία πολλών μη Ρωμαιοκαθολικών προσκεκλημένων παρατηρητών της, μεταξύ αυτών και πολλών ορθοδόξων, και αποτυπώθηκε στα κείμενα και κυρίως στην περι

οικουμενισμού απόφασή της, δείχνοντας καθαρά ότι το εκκλησιολογικό πρόβλημα της ενότητας υπήρξε το κατεξοχήν θέμα της εν λόγω συνόδου.

Είναι χαρακτηριστικό ότι κάθε εργασία της Β΄ Βατικανής συνόδου άρχιζε με μία προσευχή στο Άγιο Πνεύμα, υπενθυμίζοντας το αρχαίο «ἔδοξε γὰρ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» (Πρ. 15,28). Γενικά η Β΄ Βατικανή σύνοδος επιχείρησε να περιορίσει τον μονοσήμαντα χριστολογικό χαρακτήρα και την υπερτροφία του καθιδρυματικού στοιχείου στην εκκλησιολογία της. Για τον σκοπό αυτό επαναπροσέλαβε την πνευματολογία στην εκκλησιολογία της, προτάσσοντας όμως και πάλι τον χριστομονισμό της. Η πραγμάτωση της θείας οικονομίας αφορά σχεδόν αποκλειστικά τη χριστολογία, η οποία προηγείται δίχως να σχετίζεται αλληλένδετα με τον ιδιάζοντα ρόλο συνέργειας του Πνεύματος. Ο Χριστός επιτελεί μόνος την οικονομία της σωτηρίας του και ιδρύει το μυστήριο του ευχαριστιακού άρτου με το οποίο παριστάνεται η ενότητα των πιστών που αποτελούν το Σώμα του Χριστού, απόντος του Αγίου Πνεύματος. Συνεπώς, η Εκκλησία ιδρύεται και υπάρχει εκ των προτέρων εξαιτίας του έργου του Χριστού. Το Άγιο Πνεύμα έρχεται εκ των υστέρων, για να αγιάζει και να κατοικεί στην Εκκλησία, να την κατευθύνει και να την εμπνέει με τα διάφορα ιεραρχικά και χαρισματικά του δώρα και να την οδηγεί σε πληρέστερη ένωση με τον Νυμφίο της. Τόσο η Εκκλησία ως Σώμα Χριστού όσο και τα μυστήριά της θεμελιώνονται σχεδόν αποκλειστικά με το έργο του Χριστού. «Ο μόνος μεσίτης Χριστός ωκοδόμησε την αγίαν αυτού Εκκλησίαν, την κοινωνίαν της πίστεως, της ελπίδος και της αγάπης, ως ορατόν σύνδεσμον και ως τοιούτον φέρει ταύτην αδιαλείπτως, εκχέων δι' αυτής αλήθειαν και χάριν προς πάντας... Δια τούτο είναι αυτή ομοία, κατά τινά ουχί ασήμαντον αναλογίαν, προς το μυστήριον του σαρκωθέντος Λόγου. Ως δηλ. η προσληφθείσα φύσις υπηρετεί τον θείον Λόγον ως ζων και αρρήκτως μετ' αυτού ηνωμένον σωτηριώδες όργανον, ούτω και ο κοινωνικός οργανισμός της Εκκλησίας υπηρετεί κατά τελείως όμοιον τρόπον το υφ' ου ζωοποιείται ούτος Πνεύμα του Χριστού, εις αύξησιν του σώματος αυτού (Εφ. 4,16)» (Constitutio de Ecclesia, 8). Το Άγιο Πνεύμα, αντί να συγκροτεί την Εκκλησία, παρακινώντας την ελεύθερη ενσωμάτωση των πολλών στο ένα Σώμα του Χριστού, εκλαμβάνεται ως η ψυχή που εμπνέει και καθοδηγεί το ιστορικά δεδομένο καθίδρυμα. Κατ' επίδραση της ορθόδοξης εκκλησιολογίας θεωρείται παράλληλα και ως παράγοντας κοινωνίας και ενότητας. «Το αυτό Πνεύμα δι' εαυτού και της δυνάμεώς του, ως και δια του εσωτερικού δεσμού των μελών, ενώνει το σώμα. Δημιουργεί την μεταξύ των μελών αγάπην και προάγει αυτήν» (Constitutio de Ecclesia, 7). Μολονότι υπάρχει και η πνευματολογική και η τριαδολογική θεώρηση του μυστηρίου της Εκκλησίας και μάλιστα δοξολογικά, εν τέλει κυριαρχεί η χριστολογική προσέγγιση. Αυτός είναι και ο λόγος που η εν λόγω σύνοδος, παρά τον έντονο τονισμό της Θείας Ευχαριστίας, εντούτοις δεν επανεισήγαγε την επίκληση του Αγίου Πνεύματος στο περί Λειτουργίας σύνταγμά της. Επιπλέον, η θεώρηση αυτή προκάλεσε, όπως ήταν φυσικό, και μία διπλή και αμφιλεγόμενη εκκλησιολογία. Προηγείται η πυραμιδοειδής εκκλησιολογία του ιεραρχικού και παγκόσμιου καθιδρύματος υπό τον πάπα ως απόρροια της χριστολογικής προτεραιότητας και, δευτερευόντως, έπεται μία άλλη εκκλησιολογία, όπου αναγνωρίζεται η πληρότητα των κατά τόπους Εκκλησιών ως αποτέλεσμα του πνευματολογικού στοιχείου της κοινωνίας. «Η Εκκλησία αυτή, ήτις ως Κοινωνία έχει συνταχθή και οργανωθή εν τω κόσμω τούτω, κέκτηται την συγκεκριμένην μορφήν της εαυτής υπάρξεως εν τη Καθολική Εκκλησία, τη διοικουμένη υπό του διαδόχου του Πέτρου και των εν κοινωνία προς τούτον τελούντων Επισκόπων» (8). Παράλληλα, αναγνωρίζεται ότι «Δυνάμει της καθολικότητος ταύτης προσάγουν τα καθ' έκαστον μέρη τα ίδια αυτών χαρίσματα εις τα λοιπά μέρη και την Εκκλησίαν πάσαν, ώστε εκ πάντων να αυξάνη

το τε σύνολον και τα καθ' ἑκάστον μέρη, να τηρούν την μετ' αλλήλων κοινωνίαν και να συμπράττουν προς επιτυχίαν του πληρώματος της ενότητος... Δια τούτο δικαίως υπάρχουν και εν τη εκκλησιαστική κοινωνία τοπικαί Εκκλησίαι, ζώσαι κατά τα ίδιας αυτών παραδόσεις, μη αθετουμένου του πρωτείου της Ἐδρας του Πέτρου, της προκαθημένης της ὅλης κοινωνίας της αγάπης, ἥτις προστατεύει μεν τας κανονικάς διαφοράς, και συγχρόνως επαγρυπνεῖ, ὡπως αι ιδιομορφίαι αὐται μη παραβλάπτουν την ενότητα, ἀλλ' ἀντιθέτως υπηρετοῦν αὐτήν» (13). Το παπικό πρωτεῖο και η ἐξ αὐτοῦ ἀπολύτως ἐξαρτώμενη κανονική ἀποστολή (mission canonica) των ἐπισκόπων κυριαρχοῦν. Ὡστόσο, παράλληλα, συνυπάρχουν και ἀναφαίνονται δευτερευόντως, ἔστω και θεσμικά ὑποταγμένα ἢ ἀντιφατικά, τα στοιχεία της τοπικῆς Εκκλησίας, ὡπως εἶναι ο ἐπίσκοπος και ο ἐπισκοπικός σύλλογος με το μυστηριακό τους ὑπόβαθρο (14, 24). Ὅλα τα παραπάνω, φαίνονται να μην ἔχουν ἐπηρεαστεῖ ὀργανικά ἀπό την πνευματολογία, γι' αὐτό και συνεχίζουν να ἔχουν πρωτίστως ἕναν δικανικό και ἱεραρχολογικό χαρακτήρα στη βάση της θεωρίας για την προτεραιότητα του Πέτρου ἐναντι των ἄλλων ἀποστόλων, συνεπῶς και του διαδόχου του Πέτρου ἐναντι των ἄλλων ἐπισκόπων. «Ἀλλ' ο σύλλογος ἢ το σῶμα των ἐπισκόπων κέκτηται τότε μόνον αὐθεντίαν, ὅταν νοῆται ἐν κοινωνία μετὰ του Ρωμαίου Ποντίφηκος, του διαδόχου του Πέτρου, ως της κεφαλῆς αὐτοῦ, διατηρουμένης ἀπαραμειώτου της ἐκ του πρωτείου αὐτοῦ ἐξουσίας ἐπὶ πάντας τους ποιμένας και τους πιστούς» (22). Σε αὐτό ἀκριβῶς ἐγκεῖται και η διπλή ἐκκλησιολογία της Β' Βατικανῆς συνόδου.

Την ἀντιφατικότητα αὐτή ἐπιχείρησε να λειάνει η μετασυνοδική ρωμαιοκαθολική θεολογία, ἀναπτύσσοντας τη λεγόμενη ἐκκλησιολογία της κοινωνίας (Congar, Tillard, Rahner, Ratzinger, Legrand κ.ά.). Σύμφωνα με αὐτή την προσέγγιση, το πρωτεῖο του Πέτρου εἶναι ἀποστολικό, θεμελιώθηκε στο μαρτύριο του Πέτρου και του Παύλου ως μαρτυρία του νέου λαοῦ του Θεοῦ με οἰκουμένη ἀποστολή, καθόσον η Ρώμη ἐξαρχῆς ἀρνήθηκε να θεμελιώσῃ τα πρεσβεία τιμῆς μονάχα σε πολιτικούς λόγους. Για τον λόγο αὐτό η Ρώμη ἐξαρχῆς εἶχε ἀναπτύξει μία εὐθύνη μαρτυρίας και ἐπαγρύπνησης της ἀποστολικῆς πίστεως ως αὐθεντικῆς πηγῆς της ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Ἐτσι, το λειτούργημα του ἐπισκόπου Ρώμης θεωρήθηκε περισσότερο ως συντονισμός της ἐνότητος και ὄχι ως διοικητικό ἢ δικανικό εργαλεῖο. Το πρωτεῖο ὑφίσταται μεν, ὡστόσο λειτουργεῖ ἰσόρροπα στο πλαίσιο της ἐνότητος και της κοινωνίας. Στην περίπτωση αὐτή και με βάση ἀφθονες βιβλικές μαρτυρίες ο Πέτρος σαφῶς διακρίνεται χωρῆς, ὁμως, να ἀπομονώνεται ἀπό τους δώδεκα. Μολονότι υπάρχουν διάφορες πατερικές ἐρμηνείες του Ματθ. 16,18, η πλέον ολοκληρωμένη ἐρμηνεία κάνει λόγο για την πέτρα της ἐν Χριστῷ πίστεως ως προσωπική ὁμολογία του Πέτρου. Συνεπῶς, η αὐθεντία του Πέτρου προκύπτει ἀπό την ὁμολογία του και εἶναι η μόνη αὐθεντία που δόθηκε ἀπευθείας ἀπό τον Χριστό. Η παράδοση αὐτή διαβιβάστηκε στον ἐπίσκοπο Ρώμης στα πρώτα μεταποστολικά ἔτη, ὅταν ἀναπτύσσεται το ἐπισκοπικό ἀξίωμα, παρόλο που η Καινή Διαθήκη δεν κάνει σχετική ἀναφορά. Ἐτσι το πρωτεῖο του Πέτρου ἐγίνε ἀναλογικά ρωμαϊκό πρωτεῖο. Σε ἀντίθεση με την Α' Βατικανή, η Β' Βατικανή ἀπέφυγε να χρησιμοποιήσῃ δικανικούς ὅρους για τη θεμελίωση του παπικοῦ πρωτείου. Το πρωτεῖο του ἐπισκόπου Ρώμης θεωρεῖται πλέον ως λειτούργημα της ἐνότητος και της κοινωνίας, της μαρτυρίας και της ἱεραποστολῆς ὅλων των κατὰ τόπους Εκκλησιῶν σε πλήρη ἀρμονία με το σχέδιο της θείας οἰκονομίας, ὡπως ἀποκαλύφθηκε κατὰ τους ἀποστολικούς χρόνους. Το λειτούργημα του Παύλου αἴφνης δεν εἶναι το ἴδιο με ἐκεῖνο του Πέτρου. Ὡστόσο, στη Ρώμη οἱ διαφορετικές μαρτυρίες των δύο ἀποστόλων συγχωνεύθηκαν, ἐμπλουτίζοντας το πρωτεῖο του ἐπισκόπου Ρώμης και διὰ του τρόπου αὐτοῦ ως πρωτεῖο κοινωνίας μεταξύ των τοπικῶν Εκκλησιῶν.

Τα παραπάνω σε σχέση με το τι ακριβώς σήμαινε στην ιστορία ο παπικός θεσμός και το πρωτείο του επισκόπου Ρώμης, πάσχουν πλήρως και αποτελούν ευσεβείς και μυστικούς πόθους, που μάλλον δεν πείθουν όχι μόνο τους Ορθόδοξους, αλλά και τους Προτεστάντες και πολλούς από τους σύγχρονους Ρωμαιοκαθολικούς. Για την ορθόδοξη θεώρηση η συνύπαρξη του θεσμού της συνόδου με το παπικό πρωτείο και αλάθητο στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία είναι εντελώς ασυμβίβαστα μεταξύ τους πράγματα. Όσο δεν αναγνωρίζεται η πληρότητα και καθολικότητα κάθε τοπικής Εκκλησίας, λόγω του παπικού πρωτείου, δεν μπορούμε να κάνουμε πραγματικό λόγο για συνοδικό θεσμό. Τούτο γίνεται ακόμη πιο εμφανές μετά τη Β΄ Βατικανή σύνοδο, η οποία, ως σημειωθεί, επικύρωσε και τις αποφάσεις της Α΄ Βατικανής συνόδου. Η κατά κάποιο τρόπο αναγνώριση της καθολικότητας και των τοπικών Εκκλησιών, κατ' επίδραση της ορθόδοξης θεολογίας, και η θέσπιση της συλλογικότητας των επισκόπων με την παράλληλη διατήρηση της παγκόσμιας υπό τον πάπα εκκλησιολογίας, προκαλεί διλήμματα και εντάσεις μέσα στους κόλπους των Ρωμαιοκαθολικών. Και τούτο, διότι πρόκειται για δύο ασύμπτωτες εκκλησιολογίες, καθόσον η ύπαρξη της μιας αναιρεί την άλλη.

Το κρίσιμο ζήτημα στην εκκλησιολογία της Β΄ Βατικανής συνόδου είναι αν οι τοπικές Εκκλησίες έπονται λογικά από τη μία παγκόσμια Εκκλησία, αν δηλαδή η πολλαπλότητα απλώς ακολουθεί τη δεδομένη ενότητα ή αν ενότητα και πολλαπλότητα συμπίπτουν. Μία τοπική Εκκλησία είναι όντως μία πλήρης και καθολική Εκκλησία; Διότι διαφορετικά δεν μπορεί να γίνεται ρεαλιστικά λόγος για μία εκκλησιολογία της κοινωνίας, εάν το παπικό πρωτείο και αλάθητο, όπως και η εκκλησιολογία του παγκόσμιου καθιδρύματος προηγούνται από κάθε τοπική Εκκλησία. Αλλά πώς είναι δυνατό να συμβιβασθεί η εκκλησιολογία της Α΄ Βατικανής συνόδου με τη νέα εκκλησιολογία της Β΄ Βατικανής συνόδου; Ενδεχομένως, η έντονα χριστοκεντρική εκκλησιολογία της Β΄ Βατικανής χρειάζεται ένα ευρύτερο και δομικό άνοιγμα στην πνευματολογία, ώστε το Άγιο Πνεύμα να μην εμπνέει ή απλώς να εμπνέει εξωτερικά και εντελώς επιφανειακά έναν χριστομονιστικά δομημένο ιστορικό θεσμό. Το Άγιο Πνεύμα είναι ανάγκη εξαρχής να οικοδομεί χαρισματικά και εσχατολογικά την Εκκλησία σε οργανική σχέση με τη χριστολογία. Στην περίπτωση αυτή τα δήθεν ιστορικά προνόμια και οι ιεροκρατικοί θεσμοί δεν θα είναι αυτά που θα καθορίζουν αποκλειστικά την εκκλησιολογία, αλλά η κοινωνία του Αγίου Πνεύματος στο Σώμα του Χριστού. Η ταυτότητα της Εκκλησίας δεν μπορεί να εντοπίζεται στα υποτιθέμενα προνόμια ή στους θεσμούς της ιστορίας ως να είναι ο ίδιος ο Χριστός απών από τη ζωή της. Όταν η πνευματολογία σε άμεση σχέση με τη χριστολογία συγκροτούν την εκκλησιολογία, τότε η ταυτότητα της Εκκλησίας δεν είναι άλλη από τον ίδιο τον Χριστό, δίχως την ανάγκη υποκατάστατων και θεσμικών διαμεσολαβήσεων. Η τοπική Εκκλησία μέσω της Θείας Ευχαριστίας ως εικόνας των εσχάτων θα μπορεί να εκφράζει πλήρως την ενότητα και καθολικότητα της Εκκλησίας, γιατί η κεφαλή και το σώμα θα συμπίπτουν λόγω της πνευματολογικής συγκρότησης του Σώματος της Εκκλησίας, όπως η τοπική Εκκλησία θα συμπίπτει με την μία Εκκλησία ανά την οικουμένη.

Συνεπώς, από μία ορθόδοξη θεώρηση, η εκκλησιολογία δεν επηρεάζεται από το πλήθος των βιβλικών παραπομπών και αναφορών στο έργο του Αγίου Πνεύματος, αλλά πρωτίστως από την επανεύρεση της ευχαριστιακής εκκλησιολογίας της αρχαίας Εκκλησίας. Μπορεί η Θεία Ευχαριστία συνθέτοντας την ιστορία με τον εσχατολογικό της προσανατολισμό και άρα η τοπική Εκκλησία να γίνει το θεμέλιο της εκκλησιολογίας; Μπορεί η δυτική εκκλησιολογία να δει στην Ευχαριστία όχι απλώς τη θυσία του Γολγοθά αλλά και την πρόγευση των εσχάτων;

Μπορεί να δει επικλητικά μία άλλη πνευματολογία ως έλευση και διείσδυση των εσχάτων μέσα στην κτίση και στην ιστορία; Πέρα από τη χριστομονιστική και φιλικοκβιστική θεώρηση της Εκκλησίας ως ιστορικής συνέχειας του παρελθόντος, το Άγιο Πνεύμα σαρκώνει εκ νέου τον Χριστό στη Θεία Ευχαριστία και ανοίγει τον κόσμο και την ιστορία στα έσχατα της Βασιλείας.

Η εποχή μας μοιάζει να ξαναφέρει σε επικοινωνία και σχέση τις διαφορετικές χριστιανικές παραδόσεις. Η περαιτέρω θεολογική έρευνα μπορεί να υποστηρίξει την αλληλοκατανόηση και τη διεκκλησιαστική επικοινωνία μεταξύ Ανατολής και Δύσης και να ανοίξει νέους δρόμους στον απροκατάληπτο θεολογικό διάλογο μεταξύ της Ορθόδοξης και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.

Ο Προτεσταντισμός

Από τη Διαμαρτύρηση στον εκκλησιολογικό κατακερματισμό

Μία σειρά σημαντικών ιστορικών εξελίξεων στη δυτική Εκκλησία άνοιξαν τον δρόμο στην προτεσταντική Μεταρρύθμιση. Η μείωση του κύρους της σχολαστικής θεολογίας, η εμφάνιση του ανθρωπισμού στους κόλπους της Αναγέννησης, οι διάφορες αιρέσεις που εμφανίστηκαν ως αντίδραση στον ιεροκρατικό και συγκεντρωτικό μηχανισμό της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, η ανάδυση των νεότερων και ανεξάρτητων κρατών από την παπική εξουσία, αλλά και μια σειρά από μεταρρυθμιστικές συνόδους κατά τον 14ο αι., προετοίμασαν το έδαφος πάνω στο οποίο θα θεμελιωθεί ο Προτεσταντισμός κατά κύριο λόγο ως διαμαρτυρία και απελευθέρωση από την εκκλησιαστική αυθεντία της Ρώμης.

Η βασική εκκλησιολογική θέση του Λουθήρου, «*Ecclesia semper reformanda*», σήμανε μία ριζικά διαφορετική αντίληψη και εικόνα της Εκκλησίας από ό,τι είχε διαμορφώσει μέχρι τότε η δικανική και σχολαστική θεολογία του Μεσαίωνα. Η Εκκλησία ως σώμα πιστών οφείλει διαρκώς να μεταρρυθμίζεται, δηλαδή να ανανεώνει και να αναθεωρεί τον τρόπο ζωής και σκέψης της. Κυρίως, όμως, οφείλει να αντιδρά στις εξωτερικές επιδράσεις που διαβρώνουν επικίνδυνα τη ζωή της. Η αρχή αυτή χωρίς υπερβολή στάθηκε η αιτία του δυναμισμού της Μεταρρύθμισης και ταυτόχρονα η γενεσιουργός αιτία για την καταστατική πλέον και διαρκώς εξελισσόμενη στον χρόνο εκκλησιολογική διάσπαση των προτεσταντικών κοινοτήτων. Μία δεύτερη αρχή ήταν η ριζική διάκριση μεταξύ εκκλησιαστικής και κοσμικής εξουσίας στην ανεξάρτητη άσκηση του έργου τους. Η θέση αυτή έβαλε ευθέως εναντίον της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, η οποία διεκδικούσε μερίδιο και στην κοσμική εξουσία. Παρά τις παραλλαγές και τις παλινωδίες, η αρχή αυτή διατηρείται εν πολλοίς μέχρι σήμερα στον προτεσταντικό κόσμο. Η μόνη δύναμη που μπορεί να διαθέτει η Εκκλησία για τους Μεταρρυθμιστές είναι η δύναμη του Αγίου Πνεύματος. Ο πνευματολογικός αυτός παράγοντας, όμως, αποδομούσε απλώς τη συγκεντρωτική και δικανική οργάνωση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και σήμαινε ότι δεν υπάρχουν εκκλησιολογικές και ιερατικές δομές ή άλλα ενδιάμεσα στην κάθετη σχέση του ανθρώπου με τον Θεό. Με την πνευματοκρατική αυτή αρχή του, ο Προτεσταντισμός υπερέψωσε το άτομο και τις ομάδες των ατόμων σε εκκλησιολογικά υποκείμενα έναντι της ιστορικής και οργανωμένης μορφής της Εκκλησίας ως σώματος του Χριστού. Το Άγιο Πνεύμα δεν συγκροτεί και εμπνέει την κοινότητα της Εκκλησίας, αλλά κυρίως την εσωτερική ζωή του πιστού, μεταφέροντας τον λόγο του Θεού απευθείας στις καρδιές των ανθρώπων. Η χριστιανική ζωή δεν αφορά μία

ιστορική κοινότητα, αλλά κυρίως την ατομική πίστη και ύπαρξη, που τείνει να εσωτερικεύεται τόσο ώστε να αποβαίνει μάλλον ιδιωτική υπόθεση. Ο ατομοκρατικός αυτός παράγοντας αποτέλεσε σχεδόν δομικό χαρακτηριστικό του Προτεσταντισμού.

Μοναδικό κριτήριο της πίστης είναι ο λόγος του Θεού που αποτυπώθηκε αυθεντικά στην Αγία Γραφή και στον οποίο κάθε πιστός μπορεί να έχει άμεσα πρόσβαση δίχως τη διαμεσολάβηση της παράδοσης ή των ιερατικών δομών της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Το τρίπτυχο *sola scriptura, sola fide, sola gratia* αποϊεροποίησε την οριζόντια θεσμική διαμεσολάβηση της εκκλησιαστικής, αλλά και της πολιτικής εξουσίας. Ασφαλώς, η θρησκευτική αυτή εξατομίκευση μείωσε τον εκκλησιολογικό χαρακτήρα της πίστης. Η εμφάνιση του σεκταριστικού κονφεσιοναλισμού και της διαίρεσης οδήγησε στην απώλεια της ορατής ενότητας της Εκκλησίας. Ο «εκδημοκρατισμός» της Βίβλου με τις μεταφράσεις στις διάφορες εθνικές γλώσσες πέραν της Βουλγάτα, αλλά και η ακέφαλη κηρυγματική παράδοση ποικίλων ερμηνειών της Βίβλου διέσπασε τη Μεταρρύθμιση σε πλήθος αλληλοσυγκρουόμενων «προτεσταντισμών». Το *sola scriptura* ως υπέρτατη αυθεντία της Βίβλου σε σχέση με την παράδοση και τους πατέρες της Εκκλησίας, έγινε σταδιακά *nuda scriptura* ως άγνοια της ιστορίας και της παράδοσης, για να καταλήξει σε *solo scriptura* ως ανιστόρητη και ατομοκεντρική ερμηνεία της Βίβλου, δίχως οποιαδήποτε παράδοση και δίχως κοινοτικό ή εκκλησιολογικό υπόβαθρο. Εν τέλει, δεν παραμερίζεται απλώς η ιστορική σάρκωση της πίστης, αλλά και η συμμετοχή και η συνεργία του ανθρώπου στο έργο της σωτηρίας. Η άρνηση συμμετοχής της ελεύθερης θέλησης του ανθρώπου στο έργο της σωτηρίας τόνισε τον χαρισματικό και υπερβατικό χαρακτήρα της πίστης και της χάρης, πέρα από ιεροκρατικές διαμεσολαβήσεις και αξιολογήσεις. Η σωτηρία είναι η απαλλαγή από το προπατορικό αμάρτημα ως ριζική διαστροφή της ανθρώπινης ύπαρξης. Ο άνθρωπος μετά την πτώση, μολονότι δεν έχει αυτεξούσιο, στη χριστιανική του ζωή με την πίστη και τον λόγο του Ευαγγελίου καθίσταται συνάμα δούλος και ελεύθερος, εφόσον καρπώνεται το έργο της σωτηρίας. Ο Θεός προσφέρει τα πάντα για τη σωτηρία και ο άνθρωπος απλώς αποδέχεται με την πίστη το δώρο της σωτηρίας. Η θεώρηση αυτή όχι μόνο διαμόρφωσε μία αντίληψη φυσικής ελευθερίας, άσχετης με την πίστη, αλλά απελευθέρωσε τις βουλευτικές και δημιουργικές δυνάμεις της ανθρώπινης ελευθερίας και τις προσανατόλισε σε μία εκκοσμικευμένη αντίληψη δικαίωσης μέσω των ενδοκοσμικών έργων. Η ιστορία αλλά και η ορατή Εκκλησία με τους ιεραρχικούς θεσμούς της ή με τα έργα των ανθρώπων δεν ήταν δυνατό να αποτελέσει τον τόπο της σωτηρίας. Ο ίδιος ο Λούθηρος εξέφρασε προσωπικά και εμπειρικά τη στάση αυτή, αντιτιθέμενος στο εκκλησιαστικό και θρησκευτικό κατεστημένο της εποχής του.

Η προσπάθεια της Μεταρρύθμισης να αναθεωρήσει και να υπερβεί τις ιεροκρατικές δομές της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας οδήγησε, εν τέλει, στη δημιουργία μίας νέας Εκκλησίας, όπου η ορατή ενότητα και η ιστορική συνέχεια δεν είναι πλέον καθοριστική. Περισσότερο βαρύνει η εσωτερική εξάρτηση ως χαρισματική κοινωνία των μελών του σώματος του Χριστού με την αναγεννητική δύναμη του Αγίου Πνεύματος. Στο έργο της δικαίωσης του ανθρώπου προηγείται η εν Χριστώ πίστη, η χάρη και οι δωρεές του Αγίου Πνεύματος στον άνθρωπο ως εσωτερική και χαρισματική ζωή και με βάση αυτό ακολουθεί και οικοδομείται η Εκκλησία (*congregatio Sanctorum*) ως ορατή κοινότητα των πιστών. Πρωτεύοντα λόγο έχει το κήρυγμα του ευαγγελίου και τα μυστήρια του βαπτίσματος και της Ευχαριστίας. Η ιερατική δομή και οργάνωση της Εκκλησίας και η ιερά παράδοση, που δεν είναι τίποτε άλλο από παραδόσεις των ανθρώπων, δεν χρειάζονται για την πραγματική ενότητα της Εκκλησίας. Η

εκκλησιολογική αυτή θέση της Μεταρρύθμισης διακρίνει ριζικά την ορατή από την αόρατη κοινωνία των πιστών. Τα μυστήρια του βαπτίσματος και της Ευχαριστίας αποσυνδέθηκαν από την ιεροκρατική και διαμεσολαβητική ιερωσύνη και συνδέθηκαν με την άμεση ενέργεια του λόγου του Θεού (*sola scriptura*) σε αυτά. Με το βάπτισμα ο άνθρωπος εισέρχεται στην κοινότητα των πιστών και ο λόγος του Θεού στην Ευχαριστία κάνει πραγματικά παρόντα τον Χριστό (Λούθηρος) ή απλώς συμβολικά με την πίστη (Καλβίνος-Ζβίγγλιος) πέρα από τις σχολαστικές επεξεργασίες περί μετουσίωσης. Συνεπώς, ο λόγος του Θεού και όχι η δικανική ιερωσύνη ενεργεί στα μυστήρια της Εκκλησίας. Η θεώρηση αυτή θεμελιώνεται στη γενική ιερωσύνη των πιστών, η οποία με τη σειρά της έχει την τάση να εκδηλώνεται ως χαρισματική και ενθουσιαστική ελευθερία, οδηγώντας συχνά στη διάσπαση της ορατής ενότητας και στην ίδρυση νέων προτεσταντικών κοινοτήτων ή ομάδων.

Παρά την αρχική πρόθεση του Λουθήρου και άλλων θεολόγων της Μεταρρύθμισης να έλθουν σε κάποια επαφή ή να συνεργαστούν και να διαλεχθούν με την Ορθόδοξη Εκκλησία, οι δρόμοι των προτεσταντικών κοινοτήτων χάραξαν μία νέα δική τους πορεία, η οποία δεν ανακόπηκε ούτε από την Αντιμεταρρύθμιση των Ρωμαιοκαθολικών με τη σύνοδο του Τριδέντου (1545-1563), ούτε από τους θρησκευτικούς πολέμους. Παρά τις ποικίλες αντιδράσεις των Ρωμαιοκαθολικών, παρά τις έντονες εσωτερικές αντιθέσεις και αντεγκλήσεις μεταξύ των ίδιων των Μεταρρυθμιστών, ο Προτεσταντισμός κατόρθωσε να επιβάλλει την παρουσία και κυριαρχία του στον ευρωπαϊκό χώρο και με τις διαρκείς ανανεώσεις, πρωτοβουλίες και τάσεις του, να επηρεάζει με τον τρόπο του τις μετέπειτα θεολογικές και εκκλησιολογικές εξελίξεις στον ευρύτερο χριστιανικό χώρο και μάλιστα σε παγκόσμια κλίμακα. Έτσι, το αρχικό αίτημα για μία διαρκή μεταρρύθμιση στην Εκκλησία λαμβάνει νέες μορφές και προσανατολισμούς ανάλογα με τις ιστορικές, πολιτιστικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της εποχής.

Έγινε, λοιπόν, φανερό ότι η εκκλησιολογική έρευνα στα νεότερα χρόνια γεννήθηκε και αναπτύχθηκε πρωταρχικά στον χώρο της χριστιανικής Δύσης. Παρόλες τις μεταξύ τους διαφοροποιήσεις, η εκκλησιολογία των ρωμαιοκαθολικών όσο και των προτεσταντών ταυτίζεται με μία οργανωμένη ιστορική κοινότητα, τα χαρακτηριστικά της οποίας συχνά δεν διαφέρουν από άλλες κοινότητες μέσα στον χώρο των δυτικών κοινωνιών. Μπροστά στις νέες εξελίξεις, που ραγδαία λαμβάνουν χώρα στη μεταχριστιανική κοινωνία, τροποποιείται και η παραδοσιακή εκκλησιολογία των ρωμαιοκαθολικών και των προτεσταντών. Γίνεται πλέον λόγος για μία εκκλησιολογία του μέλλοντος ή μιας νέας θεολογικής κατανόησης της Εκκλησίας. Πάντως, είτε στη νεωτερική είτε στη μετανεωτερική της φάση, η εκκλησιολογία στη Δύση πάσχει από το φαινόμενο της εκκοσμίκευσης σε τέτοιο βαθμό ώστε η διάκρισή της από την κοινωνιολογία δεν είναι καν ορατή. Το πρόβλημα της ειδοποιού διαφοράς της Εκκλησίας από κάθε άλλη κοινότητα θέτει ένα καίριο θεολογικό πρόβλημα σήμερα.

Στο πλαίσιο αυτό και διερμηνεύοντας τις ανάγκες των καιρών μέσα από τους κόλπους του προτεσταντισμού προέκυψαν οι εργώδεις προσπάθειες και οι θεσμικές πρωτοβουλίες για την οικουμενική κίνηση των χριστιανικών Εκκλησιών και Ομολογιών ως συμφιλίωση, ως κοινή μαρτυρία και συνεργασία των διηρημένων χριστιανών και ως θεολογικός διάλογος και αναζήτηση της ενότητας της Εκκλησίας.

Σύγχρονες εκκλησιολογικές προσεγγίσεις στο πλαίσιο της οικουμενική κίνησης

Παρά το βεβαρυμμένο ιστορικό παρελθόν, παρά τις ανακατατάξεις που προκάλεσε ο Διαφωτισμός, η ραγδαία εκκοσμίκευση και η εμφάνιση της Νεωτερικότητας με τις

καταλυτικές επιδράσεις της, ο 20ος αι. εμφάνισε σημαντικά θεολογικά ρεύματα στους κόλπους του Προτεσταντισμού. Η σκέψη και η κληρονομιά του Δανού συγγραφέα S. Kierkegaard του 19ου αι. θα επηρεάσει προφητικά και θα γονιμοποιήσει τη διαλεκτική θεολογία του K. Barth, του οποίου η σκέψη με τη σειρά της θα γονιμοποιήσει νέες συμπληρωματικές τάσεις σε θεολόγους όπως ο Fr. Gogarten, D. Bonhöffer, E. Brunner, R. Bultmann, J. Moltmann, E. Käsemann, P. Tillich, W. Pannenberg κ.ά., καθένας από τους οποίους εκπροσωπεί και μία νέα τάση και πρωτοπορία στον χώρο της προτεσταντικής θεολογίας του 20ου αι. Παράλληλα, και ενώ η οικουμενική κίνηση καταδικάζεται με εγκύκλιο του πάπα Πίου ΙΑ΄ το 1928 (Mortaliūm animos), εμφανίζονται τα πρώτα μεγάλα συνέδρια («Ζωή και Εργασία»- Στοκχόλμη 1925, «Πίστη και Τάξη»- Λωζάνη 1927), τα οποία θα οδηγήσουν στην ίδρυση του Παγκοσμίου Συμβουλίου των Εκκλησιών (ΠΣΕ) το 1948. Η οικουμενική κίνηση κυριαρχεί με τα μεγάλα συνέδρια του ΠΣΕ, ενώ επηρεάζει αργά αλλά σταθερά και την ίδια τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, η οποία μετά τη Β Βατικανή σύνοδο συμμετέχει στο τμήμα «Πίστη και Τάξη» του ΠΣΕ και αργότερα γίνεται οργανικό μέλος του.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η παραδοσιακά χριστολογική θεμελίωση του βασικού άρθρου του καταστατικού χάρτη του ΠΣΕ διευρύνθηκε με την επίδραση των Ορθοδόξων σε μία τριαδολογική και δοξολογική βάση, ενώ πολλαπλασιάστηκαν οι αναφορές και προς την πνευματολογική συγκρότηση της χριστιανικής ζωής και κυρίως της Εκκλησίας. Η Ζ΄ γενική συνέλευση του ΠΣΕ στην Καμπέρα το 1991 είχε ως κεντρικό θέμα «Ελθέ Άγιον Πνεύμα, ανακαίνισον πάσαν την κτίσιν», δείχνοντας έτσι μία γενικότερη τάση και στροφή προς την πνευματολογία με την επίδραση της ορθόδοξης θεολογίας.

Στην ίδια προοπτική, το τμήμα «Πίστη και Τάξη» ύστερα από πολύχρονη και εργώδη προσπάθεια παρουσίασε το 1982 το συλλογικό οικουμενικό κείμενο «Βάπτισμα, Ευχαριστία, Ιερωσύνη, Συγκλίνουσες τάσεις στην πίστη», γνωστό ως κείμενο της Λίμα, το οποίο εκπονήθηκε υπό τη διεύθυνση των William H. Lazareth και Νίκου Νησιώτη. Στο κείμενο αυτό εκτίθενται οικουμενικά οι συγκλίσεις και οι συμβολές Προτεσταντών, Ορθοδόξων και Ρωμαιοκαθολικών στα κρίσιμα για την εκκλησιολογία μυστήρια του βαπτίσματος, της Ευχαριστίας και της ιερωσύνης, προκειμένου να γίνει συγκεκριμένη και πιο ορατή η σύγκλιση και η προσπάθεια για την επίτευξη της ενότητας μεταξύ των διηρημένων χριστιανών. Το οικουμενικό αυτό κείμενο αναφέρει ότι το βάπτισμα ως δωρεά του Αγίου Πνεύματος συνιστά ενσωμάτωση στην Εκκλησία μέσα από τη συμμετοχή στον θάνατο και στην ανάσταση του Χριστού, τονίζοντας τον ανθρωπολογικό, εκκλησιολογικό και εσχατολογικό χαρακτήρα του. Η έκθεση αποδέχεται τον νηπιοβαπτισμό και δεν επιμένει παρά ακροθιγώς στο χρίσμα, κάνοντας λόγο για τις διαφορετικές λειτουργικές παραδόσεις που ενοποιούνται στη δράση και ενέργεια του Αγίου Πνεύματος και στην ανάγκη για την αμοιβαία αναγνώριση του βαπτίσματος μεταξύ των χριστιανικών Εκκλησιών και παραδόσεων. Σχετικά με την Ευχαριστία αναφέρονται αναλυτικά οι βιβλικές μαρτυρίες του μυστηρίου ως κοινωνία με τον Χριστό μέσα από τα εξής γενικά λειτουργικά δρώμενα: ευχαριστία προς τον Θεό και Πατέρα, ανάμνηση του Χριστού, επίκληση του Πνεύματος, κοινωνία των πιστών, δείπνο της Βασιλείας. Το κείμενο συνθέτει τα ιδρυτικά λόγια του Χριστού με την επίκληση του Αγίου Πνεύματος ως κοινή βάση θεώρησης του ευχαριστιακού μυστηρίου, κάνοντας λόγο για πραγματική παρουσία του Χριστού στα αγιασθέντα δώρα. Η Ευχαριστία, της οποίας παρατίθεται αναλυτική διάταξη των λειτουργικών τμημάτων της, εκλαμβάνεται ως αποκλειστικό έργο της θείας χάριτος και προϋποθέτει την πίστη για τα μέλη της ευχαριστιακής σύναξης. Σε κάθε περίπτωση το μυστήριο δεν μπορεί να επιτελεστεί δίχως την παρουσία του

κλήρου και του λαού και μάλιστα από εντεταλμένους λειτουργούς της κοινότητας με χειροτονημένη και όχι απλώς γενική ιερωσύνη. Ο λαός, οι πρεσβύτεροι και ο επίσκοπος ως επικεφαλής της σύναξης έχουν την εμπειρία αυτής της ενότητας της Εκκλησίας κυρίως με την τέλεση της Ευχαριστίας. Είναι καίριο το γεγονός ότι η Ευχαριστία δεν νοείται πλέον ως μία συμβολική τελετή, αλλά αναδεικνύεται ως εμπειρία και έκφραση της ενότητας της Εκκλησίας. Επίσης γίνεται λόγος για τη συχνή θεία κοινωνία καθώς και για τη μεταφορά της στα πρόσωπα που λόγω ασθένειας δεν μπορούν να συμμετάσχουν στην τέλεσή της. Η περί Ευχαριστίας αναφορά κλείνει με το θέμα της ευχαριστιακής φιλοξενίας (intercommunion), το οποίο κατά την ορθόδοξη θεώρηση δεν μπορεί να αποτελεί διαδικασία και μέσο για την επίτευξη της ενότητας, αλλά έκφραση και κατάληξη της ενότητας. Η δε ιερωσύνη παρουσιάζεται στο πλαίσιο του νέου λαού του Θεού, δηλαδή, της Εκκλησίας ως κοινωνίας με τον Θεό εν Χριστώ δια του Αγίου Πνεύματος. Πιο συγκεκριμένα, η ιερωσύνη αποτελεί δωρεά και χάρισμα του Αγίου Πνεύματος στο πλαίσιο της λειτουργικής διακονίας του σώματος της Εκκλησίας, το οποίο βρίσκεται σε διαρκή μαρτυρία και διακονία. Μολονότι τονίζεται η απαραίτητη ύπαρξη και λειτουργία της χειροτονημένης (ειδικής) ιερωσύνης, και μάλιστα στους τρεις γνωστούς βαθμούς της ως ιερατικής αυθεντίας εν Χριστώ και εν Πνεύματι στο πλαίσιο οικοδομής της Εκκλησίας και όχι κάποιας ατομικής εξουσίας, άσχετης με την κοινότητα, δεν διευκρινίζεται η σημασία της αποστολικής διαδοχής και η σχέση μεταξύ των τριών βαθμίδων της ιερωσύνης.

Το 2012, τριάντα χρόνια μετά το κείμενο της Λίμα, το τμήμα «Πίστη και Τάξη» του ΠΣΕ ετοίμασε με τον ίδιο τρόπο το σημαντικό κείμενο «Εκκλησία, Προς μία κοινή θεώρηση», το οποίο εκπονήθηκε υπό τη διεύθυνση του John Gibaut και του μητροπολίτη Κωνσταντίας και Αμμοχώστου Βασιλείου Καραγιάννη, επικεντρώνοντας αυτή τη φορά πιο συστηματικά στο ζήτημα της φύσης της Εκκλησίας μέσα από τη συστηματική θεολογική ανάλυση των βιβλικών μαρτυριών. Στη νέα αυτή οικουμενική έκθεση της περί Εκκλησίας θεώρησης στο α' κεφάλαιο παρουσιάζεται το σχέδιο του Θεού για τη σωτηρία μέσω της αποστολής της Εκκλησίας, της οποίας η ορατή και απτή ενότητα έχει κρίσιμη σημασία. Η κοινωνία ως βασική όψη της Εκκλησίας θεμελιώνεται στη ζωή της Αγίας Τριάδος και αποτελεί το δώρο του Θεού στην Εκκλησία. Πιο συγκεκριμένα, η Εκκλησία θεμελιώνεται στο σωτηριώδες έργο της αποστολής του Υιού και του Πνεύματος παρά του Πατρός. Αυτή τη δωρεά της Αγίας Τριάδος η Εκκλησία με τη σειρά της οφείλει να την προσφέρει στη διηρημένη ανθρωπότητα μέσα από τη μαρτυρία του ευαγγελίου του Χριστού στον σύγχρονο πολυπολιτισμικό κόσμο. Στο β' κεφάλαιο η ταυτότητα της Εκκλησίας τοποθετείται στην τριαδολογική βάση της συμβολής κάθε θείου προσώπου στο έργο της οικονομίας της σωτηρίας. Η Εκκλησία περιγράφεται ως ο νέος λαός του Θεού, ο οποίος, έχοντας το προφητικό, ιερατικό και βασιλικό χάρισμα, είναι Σώμα του Χριστού και ναός του Αγίου Πνεύματος. Η Εκκλησία ως προερχόμενη από τον Θεό δεν ανήκει στον εαυτό της, αλλά από τη φύση της οφείλει να αποστέλλεται και να μαρτυρεί με την έμπνευση του Αγίου Πνεύματος για το δώρο της κοινωνίας που έλαβε. Είναι ενδιαφέρον ότι για πρώτη ίσως φορά σε επίσημο κείμενο του ΠΣΕ γίνεται αναφορά της Θεοτόκου σε άμεση συνάρτηση με τη φύση και το έργο υπακοής της Εκκλησίας προς τον Χριστό. Πιο συγκεκριμένα η Εκκλησία περιγράφεται ως Σώμα Χριστού και ναός του Αγίου Πνεύματος. Ακολουθεί ο θεολογικός σχολιασμός του εκκλησιολογικού άρθρου του Συμβόλου της Πίστεως Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως, το οποίο υπάρχει στη λειτουργική και θεολογική παράδοση πολλών Εκκλησιών και Ομολογιών, με τα στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους γνωρίσματα της Εκκλησίας. Η ενότητα της Εκκλησίας απορρέει από το ενιαίο Σώμα του

Χριστού. Οι υπάρχουσες διαιρέσεις είναι ανάγκη να υπερβαθούν με τη δράση και τη δωρεά του Αγίου Πνεύματος. Η δε αγιότητα της Εκκλησίας οφείλεται στην αγιότητα του Θεού, η οποία δια του έργου του Χριστού διέρχεται και στους ανθρώπους. Η παρουσίαση της καθολικότητας της Εκκλησίας γίνεται με αναφορά στον Ιγνάτιο Αντιοχείας, ενώ η αποστολική διαδοχή σχολιάζεται ως πνευματολογικό γεγονός για την οικοδομή της αποστολικότητας της Εκκλησίας. Συνεπώς, η Εκκλησία ως θεανθρώπινη πραγματικότητα δεν είναι η κοινότητα των πιστών ως ατόμων, αλλά η κοινωνία με τον Τριαδικό Θεό. Η κοινωνία στην Εκκλησία θεμελιώνεται αμοιβαία στην ενότητα και στην ποικιλία και με βάση την εκκλησιολογική αυτή αρχή τονίζεται η σημασία των τοπικών Εκκλησιών που έχουν πληρότητα και καθολικότητα, δίχως να αποτελούν την όλη Εκκλησία. Όλες μαζί ως κοινωνία μέσα από συνοδικές δομές και όχι ως αριθμητικό σύνολο ή χαλαρή συνομοσπονδία αποτελούν την όλη Εκκλησία. Στο γ' κεφάλαιο περιγράφεται η αύξηση και οικοδομή της Εκκλησίας ως το κατεξοχήν μυστήριο του Χριστού και συνάμα ως εσχατολογικό γεγονός κοινωνίας δια του Αγίου Πνεύματος στο πλαίσιο του ήδη και όχι ακόμη. Η Εκκλησία ενόσω πορεύεται στην ιστορία έρχεται αντιμέτωπη με την αμαρτία και το κακό. Προκειμένου να οδηγηθούν στην πληρότητα της κοινωνίας, οι χριστιανικές κοινότητες είναι ανάγκη να συμφωνήσουν μέσω του οικουμενικού διαλόγου ως προς την πίστη της Εκκλησίας για τα μυστήρια και για την ιερωσύνη, πράγμα που ήδη ξεκίνησε με το κείμενο της Λίμα (BEM). Στο παρόν κείμενο γίνεται προσπάθεια βαθύτερης θεολογικής και εκκλησιολογικής προσέγγισης των μυστηρίων αυτών στη ζωή της Εκκλησίας, μολονότι οι παραδοσιακές διαφορές, κυρίως ως προς το ζήτημα του επισκόπου σε ορισμένες προτεσταντικές κοινότητες δεν είναι εύκολο να γεφυρωθούν. Είναι ενδιαφέρον ότι τονίζεται η αναγκαιότητα ύπαρξης της χειροτονημένης ιερωσύνης και γίνεται εκτεταμένος λόγος για τον συνοδικό θεσμό ως πνευματολογικό γεγονός κοινωνίας στη ζωή της Εκκλησίας, καθώς και για τη σημασία του πρωτείου στην Εκκλησία στο πλαίσιο του 34ου κανόνα των Αποστόλων. Τέλος, στο δ' κεφάλαιο του οικουμενικού αυτού κειμένου προσεγγίζεται η διαλεκτική σχέση Εκκλησίας και κόσμου στο πλαίσιο του σχεδίου του Θεού για την είσοδο του κόσμου στη Βασιλεία. Η Εκκλησία κλήθηκε από τον Χριστό δια του Αγίου Πνεύματος να μαρτυρήσει για τη συμφιλίωση, τη θεραπεία και τη μεταμόρφωση της δημιουργίας κατά την ευδοκία του Πατρός, ο οποίος, επειδή αγάπησε τόσο πολύ τον κόσμο, απέστειλε τον μονογενή του Υιό για τη σωτηρία του. Το έργο αυτό συνιστά μία ηθική πρόκληση για την Εκκλησία ως έμπρακτη μαρτυρία του ευαγγελίου στον σύγχρονο, ώστε να επικρατήσει η δικαιοσύνη και η ειρήνη ως η κοινωνική διάσταση της εκκλησιολογικής αρχής της κοινωνίας. Ολοκληρώνοντας αυτή την αναφορά στις εκκλησιολογικές εξελίξεις στον χώρο της οικουμενικής κίνησης, είναι ανάγκη να επισημάνουμε ότι ο σύγχρονος διαχριστιανικός διάλογος δεν είναι μία νεωτερική ανάγκη της εποχής μας, αλλά συνιστά και οφείλει να συνιστά την ιδιαίτερα ευαίσθητη αποστολή των Χριστιανών για τη μαρτυρία, αλλά και τη διακονία της ενότητας της Εκκλησίας. Την ανάγκη αυτή προφητικά διαπίστωσε η Ορθόδοξη Εκκλησία ήδη από τις αρχές του 20ου αιώνα, όταν οραματίστηκε την «κοινωνία των Εκκλησιών» με την εγκύκλιο του οικουμενικού πατριαρχείου το 1920, πολύ πριν η φρίκη των δύο παγκοσμίων πολέμων στον ευρωπαϊκό χώρο την καταστήσουν ορατή και επιβεβλημένη. Για τον λόγο αυτό συμμετείχε εξαρχής, διακόνησε και συνεχίζει να διακονεί εμπνευσμένα ως πρωτοπόρος στην υπόθεση της οικουμενικής κίνησης, καθώς επίσης και στην εργώδη προσπάθεια των διμερών διαλόγων με τους Παλαιοκαθολικούς, με τις αρχαίες Προχαλκηδόνιες Ανατολικές Εκκλησίες, με τον Ρωμαιοκαθολικισμό και με τους βασικούς κλάδους του Προτεσταντισμού. Προς την κατεύθυνση αυτή ενεργοποίησε και τον ενδο-

ορθόδοξο διάλογο, ο οποίος κατέληξε μετά από μία μακρά προσυνοδική διαδικασία στην πραγματοποίηση της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας το 2016. Στα κείμενα και στις αποφάσεις της εν λόγω συνόδου τόσο ο διαχριστιανικός-θεολογικός διάλογος όσο και ο διάλογος με τον σύγχρονο κόσμο και πολιτισμό επαναβεβαιώνονται και αποκτούν τη διορθόδοξη, συνοδική και θεολογική τεκμηρίωσή τους.

Με τη συμμετοχή της στην οικουμενική κίνηση η Ορθοδοξία κατέστησε γνωστή την πλούσια πατερική και λειτουργική παράδοση της αδιαίρετης Εκκλησίας. Η τριαδολογική βάση του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών (ΠΣΕ), η ευχαριστιακή θεολογία και εκκλησιολογία, η εκ νέου ανακάλυψη της συνοδικότητας, η θεολογία και το κάλλος της ορθόδοξης εικονογραφίας προσανατόλισαν όχι μόνο τον θεολογικό διάλογο αλλά και τις γενικότερες προκλήσεις της χριστιανικής μαρτυρίας στον σύγχρονο κόσμο (κοινωνική διακονία, ιεραποστολή, οικολογία). Συνάμα, η οικουμενική κίνηση βοήθησε τις κατά τόπους Ορθόδοξες Εκκλησίες να εξέλθουν από τον τοπικό και εθνικό τους απομονωτισμό, να επανεύρουν τη μεταξύ τους σχέση και συνεργασία και κυρίως να ενεργοποιήσουν την οικουμενική και καθολική ευθύνη και αποστολή τους. Είναι γνωστό ότι ο θεολογικός διάλογος με τις Ανατολικές Προχαλκηδόνιες Εκκλησίες είχε ως αφετηρία και ενθαρρύνθηκε πολλαπλώς από το ΠΣΕ. Η ίδια η διαδικασία των προσυνοδικών συνδιασκέψεων για την ετοιμασία της πανορθόδοξης συνόδου, έλαβε υπόψη την κεκτημένη εμπειρία των Ορθοδόξων από τη συμμετοχή τους στην οικουμενική κίνηση. Αν οι Ορθόδοξοι συνέβαλαν ιδιαίτερα στο θεολογικό έργο του ΠΣΕ στο τμήμα «Πίστη και Τάξη», παράλληλα ήλθαν σε δημιουργική επαφή και σε γόνιμο διάλογο με τα σύγχρονα θεολογικά ρεύματα του Χριστιανισμού ανά τον κόσμο.

Κείμενα

Ιγνατίου Αντιοχείας, Προς Ρωμαίους, Προοίμιο:

«Ιγνάτιος, ὁ καὶ Θεοφόρος, τῇ ἠλεημένη ἐν μεγαλειότητι πατὴρ ὑψίστου καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μόνου υἱοῦ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ ἠγαπημένη καὶ πεφωτισμένη ἐν θελήματι τοῦ θελήσαντος τὰ πάντα, ἃ ἔστιν, κατὰ ἀγάπην Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ θεοῦ ἡμῶν, ἥτις καὶ προκάθηται ἐν τόπῳ χωρίου Ῥωμαίων, ἀξιόθεος, ἀξιοπρεπής, ἀξιωμακάριστος, ἀξιέπαινος, ἀξιοεπίτευκτος, ἀξιοαγνος καὶ προκαθημένη· τῆς ἀγάπης, χριστώνυμος, πατρώνυμος, ἦν καὶ ἀσπάζομαι ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ πατρὸς· κατὰ σάρκα καὶ πνεῦμα ἠνωμένοι πάση ἐντολῇ αὐτοῦ, πεπληρωμένοι χάριτος θεοῦ ἀδιακρίτως καὶ ἀποδιῦλισμένοι ἀπὸ παντὸς ἀλλοτρίου χρώματος πλεῖστα ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ· τῷ θεῷ ἡμῶν, ἀμώμως χαίρειν».

Ευσεβίου Καισαρείας, Εκκλησιαστική Ιστορία, 4,2310:

«ἔτι τοῦ Διονυσίου καὶ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ φέρεται, ἐπισκόπῳ τῷ τότε Σωτῆρι προσφωνοῦσα· ἐξ ἧς οὐδὲν οἶον τὸ καὶ παραθέσθαι λέξεις δι' ὧν τὸ μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς διωγμοῦ φυλαχθέν Ῥωμαίων ἔθος ἀποδεχόμενος ταῦτα γράφει· ἔξ ἀρχῆς γὰρ ὑμῖν ἔθος ἐστὶν τοῦτο, πάντας μὲν ἀδελφούς ποικίλως εὐεργετεῖν ἐκκλησίαις τε πολλαῖς ταῖς κατὰ πᾶσαν πόλιν ἐφόδια πέμπειν, ὧδε μὲν τῶν δεομένων πενίαν ἀναψύχοντας, ἐν μέταλλοις δὲ ἀδελφοῖς ὑπάρχουσιν ἐπιχορηγοῦντας δι' ὧν πέμπετε ἀρχῆθεν ἐφοδίων πατροπαράδοτον ἔθος Ῥωμαίων Ῥωμαῖοι φυλάττοντες, ὃ οὐ μόνον διατετήρηκεν ὁ μακάριος ὑμῶν ἐπίσκοπος Σωτῆρ, ἀλλὰ καὶ ἠὔξηκεν, ἐπιχορηγῶν μὲν τὴν διαπεμπομένην δαψίλειαν τὴν εἰς τοὺς ἀγίους, λόγοις δὲ μακαρίοις τοὺς ἀνιόντας ἀδελφούς, ὡς τέκνα πατὴρ φιλόστοργος, παρακαλῶν'».

Ειρηναίου Λυώνος, *Ἐλεγχος καὶ ανατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως* (Adversus haereses), III,3,2:

«Ad hanc enim ecclesiam, propter potentiolem principalitatem, necesse est omnem convenire ecclesiam,-hoc est eos qui sunt undique fideles,-in qua semper, ab his qui sunt undique, conservata est ea quae est ab apostolis traditio».

Απόδοση Παν. Χρήστου, *ΘΗΕ* 5, σ. 430:

«Ταύτη ουν τη Εκκλησία δια την εξοχοτέραν αυτής προέλευσιν δεῖ προσέρχεσθαι (ήτοι επικοινωνεῖν) πάσαν Εκκλησίαν, τουτέστι τους απανταχόθεν πιστούς, εν η πάντοτε παρά των απανταχόθεν ενταύθα ερχομένων πιστών τετήρηται η από των αποστόλων παράδοσις».

Απόδοση Βασ. Στεφανίδου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 286:

«Προς την εκκλησίαν ταύτην, ένεκα της υπερεχούσης αυθεντίας είναι ανάγκη να συμφωνή ολόκληρος η εκκλησία, τουτ' έστιν οι απανταχού πιστοί, εν τη οποία υπό των απανταχού πιστών πάντοτε εφυλάχθη η από των αποστόλων παράδοσις».

Απόδοση Ειρηναίου Χατζηφραϊμίδη, Αγίου Ειρηναίου επισκόπου Λουγδούνου, Έλεγχος και ανατροπή της ψευδωνύμου γνώσεως, Εισαγωγή-Μετάφραση-Σχόλια, σ. 192:

«Σε αυτήν, λοιπόν, την Εκκλησία, λόγω της εξοχωτέρας προελεύσεώς της, πρέπει να συνέρχεται όλη η Εκκλησία, δηλαδή, οι απανταχόθεν πιστοί. Και σε αυτήν πάντοτε οι απανταχόθεν πιστοί διέσωσαν την αποστολική Παράδοσι».

Μεγάλου Αθανασίου, Απολογητικός κατά Αρειανών, 35, PG 25, 305-308:

«35.1 Σημάνετε οὖν ἡμῖν, ἀγαπητοί, περὶ τούτου, ἵνα κάκεῖνοις γράψωμεν καὶ τοῖς ὀφείλοσι πάλιν συναλεθεῖν ἐπισκόποις πρὸς τὸ πάντων παρόντων τοὺς ὑπευθύνους κατα γνωσθῆναι καὶ μηκέτι ἀκαταστασίαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γενέσθαι. ἀρκεῖ γὰρ τὰ γενόμενα· ἀρκεῖ ὅτι παρόντων ἐπισκόπων ἐπίσκοποι ἐξωρίζοντο. περὶ οὗ οὐδὲ μακρηγορεῖν δεῖ, ἵνα μὴ βαρεῖσθαι οἱ παρόντες τότε δοκῶσιν. εἰ γὰρ δεῖ τάληθές εἰπεῖν, οὐκ ἔδει μέχρι τούτων 35.2 φθάσαι οὐδὲ εἰς τοσοῦτον ἐλθεῖν τὰς μικροψυχίας. ἔστω δὲ Ἀθανάσιος καὶ Μάρκελλος, ὡς γράφετε, «μετετέθησαν ἀπὸ τῶν ἰδίων τόπων», τί καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἂν τις εἴποι τῶν ἐκ διαφόρων τόπων, ὡς προεῖπον, ἐλθόντων ἐνταῦθα ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων; 35.3 καὶ αὐτοὶ γὰρ πάλιν ἠρπάσθαι ἑαυτοὺς καὶ τοιαῦτα πεπονθέναι ἔλεγον. ὦ ἀγαπητοί, οὐκέτι κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ λοιπὸν ἐπὶ ἐξορισμῶ καὶ θανάτῳ αἱ κρίσεις τῆς ἐκκλησίας εἰσίν. εἰ γὰρ καὶ ὅλως, ὡς φατε, γέγονέ τι εἰς αὐτοὺς ἀμάρτημα, ἔδει κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα καὶ μὴ οὕτως γεγενῆσθαι τὴν κρίσιν, ἔδει γραφῆναι πᾶσιν ἡμῖν, ἵνα οὕτως παρὰ πάντων ὀρισθῆ τὸ δίκαιον. ἐπίσκοποι γὰρ ἦσαν οἱ πάσχοντες καὶ οὐχ αἱ τυχοῦσαι ἐκκλησίαι αἱ πάσχουσαι, ἀλλ' ὧν αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι δι' ἑαυτῶν καθηγῆ 35.4 σαντο. διὰ τί δὲ περὶ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας μάλιστα οὐκ ἐγράφετο ἡμῖν; ἢ ἄγνοεῖτε, ὅτι τοῦτο ἔθος ἦν, πρότερον γράφεσθαι ἡμῖν καὶ οὕτως ἐνθεν ὀρίζεσθαι τὰ δίκαια; εἰ μὲν οὖν τι τοιοῦτον ἦν ὑποπτευθὲν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ, ἔδει πρὸς τὴν ἐνταῦθα ἐκκλησίαν γραφῆναι, νῦν δὲ οἱ ἡμᾶς μὴ πληροφορήσαντες, πράξαντες δὲ αὐτοὶ ὡς 35.5 ἠθέλησαν, λοιπὸν καὶ ἡμᾶς οὐ καταγνόντας βούλονται συμψηφίους εἶναι. οὐχ οὕτως αἱ Παύλου διατάξεις, οὐχ οὕτως οἱ πατέρες παραδεδώκασιν· ἄλλος τύπος ἐστὶν οὗτος καὶ καινὸν τὸ ἐπιτήδευμα. παρακαλῶ, μετὰ μακροθυμίας ἐνέγκατε· ὑπὲρ τοῦ κοινῆ συμφέροντός ἐστιν ἃ γράφω. ἃ γὰρ παρελήφαμεν παρὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, ταῦτα καὶ ὑμῖν δηλῶ. καὶ οὐκ ἂν ἔγραψα φανερὰ ἠγούμενος εἶναι ταῦτα παρὰ πᾶσιν, 35.6 εἰ μὴ τὰ γενόμενα ἡμᾶς ἐτάραξεν. ἐπίσκοποι ἀρπάζονται καὶ ἐκτοπίζονται, ἄλλοι δὲ ἀλλαχόθεν ἀντιτίθενται καὶ ἄλλοι ἐπιβουλεύονται, ὥστε ἐπὶ μὲν τοῖς ἀρπασθεῖσιν αὐτοὺς πενθεῖν, ἐπὶ δὲ τοῖς πεμπομένοις ἀναγκάζεσθαι, ἵνα οὐς μὲν θέλουσι, μὴ ἐπιζητῶσιν, οὐς 35.7 δὲ μὴ βούλονται, δέχωνται. ἀξίῳ ὑμᾶς μηκέτι τοιαῦτα γίνεσθαι, γράψατε δὲ μᾶλλον κατὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρούντων, ἵνα μηκέτι τοιαῦτα πάσχωσιν αἱ ἐκκλησίαι μηδὲ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ὑβριν πάσχη ἢ παρὰ γνώμην, ὥσπερ ἐδήλωσαν ἡμῖν, ἀναγκάζεται τις ποιεῖν, ἵνα μὴ καὶ παρὰ τοῖς ἔθνεσι γέλωτα ὀφλήσωμεν, καὶ πρό γε πάντων, ἵνα μὴ τὸν θεὸν παροξύνωμεν. ἕκαστος γὰρ ἡμῶν «ἀποδώσει λόγον ἐν ἡμέρᾳ 35.8 κρίσεως», περὶ ὧν ἐνταῦθα ἔπραξε. γένοιτο δὲ πάντας κατὰ θεὸν φρονῆσαι, ἵνα καὶ αἱ ἐκκλησίαι τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἀπολαβοῦσαι χαίρωσι διὰ παντὸς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὐχομαι, ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινότατοι ἀδελφοί».

Μεγάλου Βασιλείου, Επιστολή 70, Ανεπίγραφος περί συνόδου:

«70.1 Ἀρχαίας ἀγάπης θεσμούς ἀνανεοῦσθαι καὶ Πατέρων εἰρήνην, τὸ οὐράνιον δῶρον Χριστοῦ καὶ σωτήριον ἀπομαρανθὲν τῷ χρόνῳ, πάλιν πρὸς τὴν ἀκμὴν ἐπαν αγαγεῖν ἀναγκαῖον μὲν ἡμῖν καὶ ὠφέλιμον, τερπνὸν δὲ εἶ οἶδα ὅτι καὶ τῇ σῆ φιλοχρίστῳ διαθέσει καταφανήσεται. Τί γὰρ ἂν γένοιτο χαριέστερον ἢ τοὺς τοσοῦτω τῷ πλήθει τῶν τόπων διηρημένους τῇ διὰ τῆς ἀγάπης ἐνώσει καθορᾶν εἰς μίαν μελῶν ἀρμονίαν ἐν σώματι Χριστοῦ δεδέσθαι; Ἡ Ἀνατολή πᾶσα σχεδόν, τιμιώτατε Πάτερ, (λέγω δὲ Ἀνατολὴν τὰ ἀπὸ τοῦ Ἰλλυρικοῦ μέχρις Αἰγύπτου) μεγάλῳ χειμῶνι καὶ κλύδωνι κατασειέται, τῆς πάλαι μὲν σπαρείσης αἰρέσεως ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἀληθείας Ἀρείου, νῦν δὲ πρὸς τὸ ἀναίσχυντον ἀναφανείσης καὶ οἰονεῖ ρίζης πικρᾶς καρπὸν ὀλέθριον ἀναδιδούσης, κατακρατούσης λοιπὸν διὰ τὸ τοὺς μὲν καθ' ἐκάστην παροικίαν προεστῶτας τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἐκ συκοφαντίας καὶ ἐπηρείας τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκπεσεῖν, παραδοθῆναι δὲ τοῖς αἰχμαλωτίζουσι τὰς ψυχὰς τῶν ἀκεραιότερων τὴν τῶν

πραγμάτων ισχύν. Τούτων μίαν προσεδοκήσαμεν λύσιν τήν τῆς ὑμετέρας εὐσπλαγχνίας ἐπίσκεψιν, καί ἐψυχα γώγησεν ἡμᾶς αἰεὶ τὸ παράδοξον τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ, καί φήμη φαιδροτέρᾳ πρὸς βραχὺ τὰς ψυχὰς ἀνερρώσθημεν ὡς ἐσομένης ἡμῖν τινος ἐπισκέψεως παρ' ὑμῶν. Ὡς δὲ διημάρτομεν τῆς ἐλπίδος, μηκέτι στέγοντες ἤλθομεν ἐπὶ τὴν διὰ τοῦ γράμματος ἡμῶν παράκλησιν διαναστῆναι ὑμᾶς πρὸς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν καὶ ἀποστεῖλαι τινὰς τῶν ὁμοψύχων, ἢ τοὺς συμβιβάζοντας τοὺς διεστῶτας, ἢ εἰς φιλίαν τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ἐπανάγοντας, ἢ τοὺς γοῦν αἰτίους τῆς ἀκαταστασίας φανερωτέρους ὑμῖν καθιστῶντας, ὥστε καὶ ὑμῖν φανερὸν εἶναι τοῦ λοιποῦ πρὸς τινὰς ἔχειν τὴν κοινωνίαν προσῆκε. Πάντως δὲ οὐδὲν καινὸν ἐπιζητοῦμεν, ἀλλὰ τοῖς τε λοιποῖς τῶν πάλαι μακαρίων καὶ θεοφιλῶν ἀνδρῶν σύνητες καὶ διαφερόντως ὑμῖν. Οἶδαμεν γὰρ μνήμης ἀκολουθίᾳ, παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν αἰτηθέντων καὶ ἀπὸ γραμμάτων τῶν ἔτι καὶ νῦν πεφυλαγμένων παρ' ἡμῖν διδασκόμενοι, Διονύσιον, ἐκεῖνον τὸν μακαριώτατον ἐπίσκοπον, παρ' ὑμῖν ἐπὶ τε ὀρθότητι πίστεως καὶ τῇ λοιπῇ ἀρετῇ διαπρέψαντα, ἐπισκεπτόμενον διὰ γραμμάτων τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν τῶν Καισαρέων καὶ παρακαλοῦντα τοὺς πατέρας ἡμῶν διὰ γραμμάτων καὶ πέμπειν τοὺς ἀπολυτρουμένους ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τὴν ἀδελφότητα. Ἐν χαλεπωτέρῳ δὲ νῦν καὶ σκυθρωποτέρῳ τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ πλείονος δεόμενα τῆς ἐπιμελείας. Οὐ γὰρ οἰκοδομημάτων γηϊνῶν καταστροφὴν, ἀλλ' Ἐκκλησιῶν ἄλωσιν ὀδυρόμεθα· οὐδὲ δουλείαν σωματικὴν, ἀλλ' αἰχμαλωσίαν ψυχῶν καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐνεργουμένην παρὰ τῶν ὑπερμαχούντων τῆς αἰρέσεως καθορῶμεν. Ὡστε, εἰ μὴ ἤδη διανασταίητε πρὸς τὴν ἀντίληψιν, μικρὸν ὕστερον οὐδὲ οἷς ὀρέξετε τὴν χεῖρα εὐρήσετε, πάντων ὑπὸ τὴν ἐπικράτειαν τῆς αἰρέσεως γενομένων».

Μεγάλου Βασιλείου, Επιστολὴ 69, Αθανασίῳ επισκόπῳ Αλεξανδρείας:

69.1 Ἦν ἔκπαλαι περὶ τῆς σῆς τιμιότητος ὑπόληψιν ἔσχομεν, ταύτην ὁ χρόνος προῖων αἰεὶ βεβαιοῖ, μᾶλλον δὲ καὶ συναύξει ταῖς προσθήκαις τῶν κατὰ μέρος ἐπιγινομένων. Ὅτι τῶν μὲν ἄλλων τοῖς πλείστοις ἔφαρκε τὸ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστον περισκοπεῖν, σοὶ δὲ οὐχ ἱκανὸν τοῦτο, ἀλλ' ἢ μέριμνά σοι πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τοσαύτη ὄση καὶ τῆς ἰδίως παρὰ τοῦ κοινοῦ Δεσπότη ἡμῶν ἐμπιστευθείσης ἐπίκειται, ὅς γε οὐδένα χρόνον διαλείψεις διαλεγόμενος, νοθετῶν, ἐπιστέλλων, ἐκπέμπων τινὰς ἐκάστοτε τοὺς ὑποτιθεμένους τὰ βέλτιστα. Καὶ νῦν δὲ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ πληρώματος τοῦ ὑπὸ σὲ κλήρου τὸν αἰδεσιμώτατον ἀδελφὸν Πέτρον ἐκπεμφθέντα μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἐδεξάμεθα καὶ τὸν ἀγαθὸν αὐτοῦ τῆς ἀποδημίας σκοπὸν ἀπεδεξάμεθα, ὃν ἐπιδείκνυται, κατ' ἐντολὰς τῆς σῆς τιμιότητος, τὰ ἀντιτείνοντα προσαγόμενος καὶ τὰ διεσπασμένα συνάπτων. Ὅθεν τι καὶ ἡμεῖς συμβαλέσθαι τῇ περὶ τοῦτο σπουδῇ βουλευθέντες, ἐνομίσαμεν ἐπιτηδειοτάτην ἀρχὴν τοῖς πράγμασι δώσειν, εἰ, ὥσπερ ἐπὶ κορυφῇ τῶν ὄλων τὴν σὴν ἀναδράμοιμεν τελειότητα καὶ σοὶ συμβούλῳ τε χρῆσαιμεθα καὶ ἡγεμόνι τῶν πράξεων. Ὅθεν καὶ τὸν ἀδελφὸν Θεόδωρον τὸν διάκονον τῆς ὑπὸ τὸν τιμιώτατον ἐπίσκοπον Μελέτιον Ἐκκλησίας, ἀγαθῶ κεκρημένον περὶ τὴν τῆς πίστεως ὀρθότητα ζήλῳ καὶ ἐπιθυμοῦντα καὶ αὐτὸν τὴν εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιδιδεῖν, πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν ἀναπέμψαι, ὥστε ταῖς σαῖς ὑποθήκαις ἀκολουθοῦντα (ἅς καὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῇ τῶν πραγμάτων πείρᾳ καὶ τῷ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἔχειν τὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος συμβουλίαν ἀσφαλεστέρας ποιεῖσθαι δύνασαι), οὕτως ἐγχειρεῖν τοῖς σπουδαζομένοις. Ὅν καὶ ὑποδέξῃ δηλονότι καὶ προσβλέψεις εἰρηνικοῖς ὀφθαλμοῖς, στηρίξας τε αὐτὸν τῇ διὰ τῶν προσευχῶν βοηθείᾳ καὶ ἐφοδιάσας γράμμασι, μᾶλλον δὲ καὶ παραζεύξας τινὰς τῶν αὐτόθεν σπουδαίων ἐπὶ τὰ προκείμενα ὀδηγήσεις. Ἐφάνη δὲ ἡμῖν ἀκόλουθον ἐπιστεῖλαι τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης ἐπισκέψασθαι τὰ ἐνταῦθα καὶ δοῦναι γνώμην, ἵνα, ἐπειδὴ ἀπὸ κοινοῦ καὶ συνοδικοῦ δόγματος ἀποσταλῆναι τινὰς δύσκολον τῶν ἐκεῖθεν, αὐτὸν αὐθεντῆσαι περὶ τὸ πρᾶγμα, ἐκλεξάμενον ἄνδρας ἱκανοὺς μὲν ὁδοιπορίας πόνους διενεγκεῖν, ἱκανοὺς δὲ πραότητι καὶ εὐτονίᾳ ἡθους τοὺς ἐνδίαστροφους τῶν παρ' ἡμῖν νοθετῆσαι, ἐπιτηδείως δὲ καὶ οἰκονομικῶς κεκρημένους τῷ λόγῳ καὶ πάντα ἔχοντας μεθ' ἑαυτῶν τὰ μετὰ Ἀριμῖνον πεπραγμένα, ἐπὶ λύσει τῶν κατ' ἀνάγκην ἐκεῖ γενομένων, καὶ τοῦτο μηδενὸς εἰδότος, ἀψοφητὶ διὰ θαλάσσης ἐπιστῆναι τοῖς ὧδε, ὑπὲρ τοῦ φθάσαι τὴν αἴσθησιν τῶν ἐχθρῶν τῆς εἰρήνης. 69.2 Ἐπιζητεῖται δὲ κάκεῖνο παρὰ τινῶν τῶν ἐντεῦθεν, ἀναγκαιῶς, ὡς καὶ αὐτοῖς ἡμῖν καταφαίνεται, τὸ τὴν Μαρκέλλου αἵρεσιν αὐτοὺς ὡς χαλεπὴν καὶ βλαβερὰν καὶ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως ἀλλοτριῶς ἔχουσαν ἐξορίσαι. Ἐπεὶ, μέχρι τοῦ νῦν, ἐν πᾶσιν οἷς ἐπιστέλλουσι γράμμασι, τὸν μὲν δυσώνυμον Ἄρειον ἄνω καὶ κάτω ἀναθεματίζοντες καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξορίζοντες οὐ διαλείπουσι, Μαρκέλλῳ δέ, τῷ κατὰ διάμετρον ἐκείνῳ τὴν ἀσέβειαν ἐπιδείξαι μὲν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τῆς τοῦ Μονογενοῦς θεότητος ἀσεβήσαντι καὶ κακῶς τὴν τοῦ Λόγου προσήγορίαν ἐκδεξαμένῳ, οὐδεμίαν μέμψιν ἐπενεγκόντες φαίνονται. Ὅς Λόγον μὲν εἰρησθαι τὸν Μονογενῆ δίδωσι, κατὰ χρεῖαν καὶ ἐπὶ καιροῦ προελθόντα, πάλιν δὲ εἰς τὸν ὅθεν ἐξήλθεν ἐπαναστρέψαντα, οὔτε πρὸ τῆς ἐξόδου εἶναι οὔτε μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὑφεστάναι. Καὶ τούτου ἀποδείξεις αἱ παρ' ἡμῖν ἀποκείμεναι βίβλοι τῆς ἀδίκου ἐκείνης συγγραφῆς ὑπάρχουσιν. Ἄλλ' ὅμως τοῦτον οὐδαμοῦ διαβάλλοντες ἐφάνησαν, καὶ ταῦτα αἰτίαν ἔχοντες ὡς τὸ ἐξ ἀρχῆς, κατ' ἄγνοιαν τῆς ἀληθείας, καὶ εἰς

κοινωνίαν αὐτὸν ἐκκλησιαστικὴν παραδεξάμενοι. Ἐκείνου τε οὖν μνησθῆναι πρεπόντως ἀπαιτεῖ τὰ παρόντα, ὥστε μὴ ἔχειν ἀφορμὴν τοὺς θέλοντας ἀφορμὴν, ἐκ τοῦ τῆ σῆ ὀσιότητι συνάπτειν τοὺς ὑγιαίνοντας καὶ τοὺς πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν ὀκλάζοντας φανεροὺς πᾶσι ποιῆσαι· ὥστε τοῦ λοιποῦ γνωρίζειν ἡμᾶς τοὺς ὀμόφρονας καὶ μὴ, ὡς ἐν νυκτομαχίᾳ, μηδεμίαν φίλων καὶ πολεμίων ἔχειν διάκρισιν. Μόνον παρακαλοῦμεν εὐθύς ὑπὸ τὸν πρῶτον πλοῦν ἐκπεμφθῆναι τὸν προειρημένον διάκονον, ἵνα δυνηθῆ κατὰ γοῦν τὸ ἐφεξῆς ἔτος γενέσθαι τι ὧν προσευχόμεθα. Ἐκεῖνο δὲ καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων λόγων συνήσεις τε αὐτὸς καὶ φροντιεῖς δηλονότι ὅπως ἐπισ τάντες, ἐὰν Θεὸς θέλῃ, μὴ ἐναφῶσι ταῖς Ἐκκλησίαις τὰ σχίσματα, ἀλλὰ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονούντας παντὶ τρόπῳ εἰς ἔνωσιν συναλέσῃ, κἄν τινὰς ἰδίᾳ τῶν πρὸς ἀλλήλους διαφορῶν ἀφορμὰς εὕρωσιν ἔχοντας, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν ὀρθοδοξοῦντα λαὸν εἰς πολλὰ κατατέμεσθαι μέρη τοῖς προεστῶσι συναφιστάμενον. Πάντα γὰρ δεῖ σπουδάσαι δεύτερα ἠγήσασθαι τῆς εἰρήνης καὶ πρὸ πάντων τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν Ἐκκλησίας ἐπιμεληθῆναι, ὡς μὴ ἀσθενεῖν ἐν αὐτῇ τὴν ὀρθὴν μερίδα περὶ τὰ πρόσωπα σχιζομένην. Μᾶλλον δὲ τούτων ἀπάντων καὶ αὐτὸς εἰς ὕστερον ἐπιμελήσῃ, ἐπειδὴν, ὅπερ εὐχόμεθα, Θεοῦ συνεργοῦντος, σοὶ πάντας λάβῃς τὰ τῆς καταστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιτρέποντας».

Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ἰννοκεντίῳ Ἐπισκόπῳ Ῥώμης, PG 52, 535-536:

«Ἰννοκεντίῳ Ἐπισκόπῳ Ῥώμης. Ἰωάννης ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Τὸ μὲν σῶμα ἡμῶν ἐν ἐνὶ ἴδρυται χωρίῳ, τῆς δὲ ἀγάπης τὸ πτερόν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης περίπτται. Ὅταν καὶ ἡμεῖς ὁδοῦ τοσοῦτω διωκισμένοι μήκει, πλησίον τῆς εὐλαβείας ὑμῶν ἔσμεν, καὶ καθ' ἑκάστην ὑμῖν συγγινόμεθα τὴν ἡμέραν, ὀφθαλμοῖς τοῖς ἐκείνης βλέποντες ὑμῶν τὴν ἀνδρείαν τῆς ψυχῆς, τὸ γνήσιον τῆς διαθέσεως, τὸ στερόν, τὸ ἀπερίτρεπτον, τὴν πολλὴν ὑμῶν παράκλησιν καὶ διαρκῆ καὶ μόνιμον. Ὅσω γὰρ τὰ τῶν κυμάτων ἐπὶ πλεῖον αἴρεται, καὶ πλείους ὕφαλοι καὶ σπιλάδες φύονται, καὶ πολλὰ αἰ καταγίδες, τοσοῦτω καὶ τὰ τῆς ἀγρυπνίας αὖξει τὰ τῆς ὑμετέρας· καὶ οὐχ ὁδοῦ μῆκος τοσοῦτον, οὐ χρόνου πληθος, οὐ δυσκολία πραγμάτων ὑπτίους γενέσθαι ὑμᾶς παρεσκευάσεν· ἀλλὰ μένετε μιμούμενοι τοὺς ἀρίστους τῶν κυβερνητῶν, οἱ τότε μάλιστα διεγείρονται, ὅταν ἴδωσι τὰ κύματα κορυφούμενα, τὴν θάλατταν ἐπὶ μεῖζον φερομένην, πολὺν τῶν ὑδάτων τὸν πάταγον, βαθυτάτην ἐν ἡμέρᾳ νύκτα. Διὸ καὶ χάριτας ὑμῖν ἔσμεν πολλὰς, καὶ ἐπιθυμοῦμεν καὶ νιφάδας ὑμῖν ἐμπειν γραμμμάτων, ἡμῖν αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαριζόμενοι. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἀφηρήμεθα παρὰ τῆς τοῦ τόπου ἐρημίας· οὐδὲ γὰρ μόνον τῶν ἐκεῖσε ἀφικνουμένων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένη διατριβόντων, δύναται ἂν τις ῥαδίως ἡμῖν συγγενέσθαι, διὰ τε τὸ πόρρω καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ἐσχατιᾶς κεῖσθαι τὸ χωρίον ἐν ᾧ καθεύγμεθα, καὶ διὰ τὸν ληστρικὸν φόβον πᾶσαν ἀποτευχίζοντα τὴν ὁδόν· παρακαλοῦμεν ἐλεεῖν μᾶλλον ἡμᾶς τῆς μακρᾶς σιγῆς, ἢ ῥαθυμίαν ἐντεῦθεν καταγινώσκειν ἡμῶν. Ὅτι γὰρ οὐκ ὀλιγωροῦντες ἐσιγήσαμεν, ἐπιλαβόμενοι διὰ πολλοῦ τοῦ χρόνου νῦν τοῦ τιμιωτάτου καὶ ἀγαπητοῦ Ἰωάννου τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ Παύλου τοῦ διακόνου, καὶ γράφομεν, καὶ εὐχαριστοῦντες ὑμῖν οὐ διαλιμπάνομεν, ὅτι πατέρας φιλοστόργους ἀπεκρύψατε τῇ περὶ ἡμᾶς εὐνοίᾳ τε καὶ σπουδῇ. Καὶ τὸ μὲν εἰς εὐλάβειαν ἦγον τὴν ὑμετέραν, τὴν προσήκουσαν διόρθωσιν εἴληφεν ἅπαντα, καὶ ὁ φορυτὸς τῶν κακῶν καὶ τὰ σκάνδαλα ἀνήρηται, καὶ αἱ Ἐκκλησίαι εἰρήνης ἀπήλαυσαν καὶ λεύκης γαλήνης, καὶ πάντα κατὰ ῥοῦν φέρεται, καὶ καταφρονηθέντες ἐξεδικήθησαν νόμοι, καὶ θεσμοὶ πατέρων παραβαθέντες. Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῶν οὐδὲν τούτων γέγονε, τῶν τὰ πρότερα τολμησάντων τοῖς προτέροις ἐπαγωνιζομένων ἔτι παρανομήμασιν, ἅπαντα μὲν τὰ παρ' αὐτῶν μετὰ ταῦτα γεγενημένα καθ' ἕκαστον διηγῆσασθαι παρήμι· καὶ γὰρ ἱστορίας ὑπερβαίνει μέτρον, οὐκ ἐπιστολῆς μόνον, ἢ διήγησις· ἐκεῖνο δὲ παρακαλῶ τὴν ἀγρυπνίαν ὑμῶν ψυχῆν, κἄν οἱ πάντα θορύβων ἐμπλήσαντες ἀμετανόητα νοσῶσι καὶ ἀνίατα, αὐτοὺς τοὺς θεραπεῦσαι αὐτὰ ἐλομένους μὴ περικακῆσαι, μηδὲ ἀπαγορεῦσαι, τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος ἐνόησας. Καὶ γὰρ ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης σχεδὸν ἀπάσης ὁ παρῶν ὑμῖν ἀγὼν πρόκειται, ὑπὲρ Ἐκκλησιῶν εἰς γόνου κατενεχθεισῶν, ὑπὲρ λαῶν διασπαρέντων, ὑπὲρ κλητῶν πολεμουμένων, ὑπὲρ ἐπισκόπων φυγαδευομένων, ὑπὲρ θεσμῶν πατέρων παραβαθέντων. Διὸ καὶ παρακαλοῦμεν ὑμῶν τὴν ἐμμέλειαν, καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις, ὅσω πλείων ἡ ζάλη, τοσοῦτω πλείονα ἐπιδείξασθαι τὴν σπουδὴν. Προσδοκῶμεν γὰρ καὶ ἔσεσθαι τι πλεῖν εἰς διόρθωσιν. Εἰ δ' ἄρα μὴ τοῦτο γένοιτο, ἀλλ' ἡμεῖς ἀπηρτισμένοι ἔχετε τὸν στέφανον παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, καὶ τοῖς ἀδικουμένοις οὐ μικρὰ τοῦτο ἔσται παράκλησις, τῆς ἡμετέρας ἀγάπης ἢ ἐνστασις· ἐπεὶ καὶ ἡμᾶς τρίτον ἔτος τοῦτο ἐν ἐξορίᾳ διατριβόντας, λιμῶ, λοιμῶ, πολέμοις, πολιορκίαις συνεχέσιν, ἐρημίᾳ ἀφάτῳ, θανάτῳ καθημερινῶ, μαχαίραις Ἰσαυρικαῖς ἐκδεδομένους, οὐχ ὡς ἔτυχε παρακαλεῖ καὶ παραμυθεῖται τὸ διαρκές καὶ μόνιμον ὑμῶν τῆς διαθέσεως καὶ τῆς παρήρησις, καὶ τὸ δαψιλεῖ καὶ γνησίᾳ οὕτως ἐντρυφᾶν ὑμῶν τῇ ἀγάπῃ. Τοῦτο ἡμῖν τεῖχος, τοῦτο ἀσφάλεια, τοῦτο λιμὴν ἀκύμαντος, τοῦτο θησαυρὸς μυρίων ἀγαθῶν, τοῦτο εὐφροσύνη, καὶ πολλῆς ἡδονῆς ὑπόθεσις. Κἄν εἰς ἐρημότερον τοῦτο πάλιν ἀπενεχθῶμεν χωρίον, οὐ μικρὰν ταύτην ἔχοντες παράκλησις, τῶν παθημάτων ἡμῶν ἄπιμεν».

Ιννοκεντίου Ρώμης, Επιστολή προς Ιωάννην Κωνσταντινουπόλεως, PG 52, 537-538:

«Ιννοκέντιος Ἐπίσκοπος. Πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ παντὶ τῷ κλήρῳ καὶ τῷ λαῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας, τοῖς ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἰωάννην, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, χαίρειν. Ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἅτινα διὰ Γερμανοῦ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ Κασιανοῦ τοῦ διακόνου ἀπεστάλκατε, τὴν σκηνὴν τῶν κακῶν, ἣν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐθήκατε, ἐμμερίμνω φροντίδι κατέμαθον, ὅσας τε ἡ πίστις κάμνει ταλαιπωρίας τε καὶ πόνοις, ἐπαναληφθεῖση πολλακίς τῇ ἀναγνώσει κατεῖδον· ὅπερ πρᾶγμα μόνῃ ἢ παράκλησις τῆς ὑπομονῆς ἰᾶται· δώσει γὰρ ἐν τάχει ὁ ἡμέτερος Θεὸς ταῖς τοσαύταις θλίψεσι τέλος, καὶ ταῦτα συνοίσει ὑπενηνοχέειν. Ἀλλὰ γὰρ αὐτὴν τὴν ἀναγκαίαν παράκλησιν, ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς τῆς ὑμετέρας ἀγάπης κειμένην, ἐγκωμιάζοντες ὑμῶν τὴν πρόθεσιν ἐπεγνώκαμεν, πολλὰς πρὸς τὸ ὑπομένειν μαρτυρίας περιέχουσαν· τὴν γὰρ ἡμετέραν παράκλησιν, ἣν ὀφείλομεν ὑμῖν ἐπιστεῖλαι, τοῖς ὑμετέροις γράμμασι προεφθάσατε. Ταύτην γὰρ τοῖς κάμνουσιν ὁ ἡμέτερος Δεσπότης ὑπομονὴν παρέχειν εἴωθεν, ἵνα καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι τυγχάνοντες, ἑαυτοὺς οἱ τοῦ Χριστοῦ δοῦλοι παραμυθῶνται, ἀναλογιζόμενοι ἐν ἑαυτοῖς, καὶ πρότερον γεγενῆσθαι τοῖς ἁγίοις ἅπερ αὐτοὶ πάσχουσι. Καὶ ἡμεῖς δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν ὑμετέρων γραμμάτων δυνάμεθα ἡμῖν προσενέγκαι παράκλησιν· οὐ γὰρ τοῦ συναγεῖν ὑμῖν ἔσμεν ἀλλότριος, ἐπειδήπερ καὶ ἡμεῖς κολαζόμεθα ἐν ὑμῖν. Τίς γὰρ ἐνέγκαι δυνήσεται τὰ ἐξαμαρτανόμενα ὑπ' ἐκείνων, οὐστίνως ἐχρῆν μάλιστα τοῦ γαληνοῦ τῆς εἰρήνης καὶ αὐτῆς σπουδαστὰς εἶναι τῆς ὁμονοίας. Νῦν ἐνηλλαγμένῳ τρόπῳ ἀπὸ τῆς προεδρίας τῶν ἰδίων Ἐκκλησιῶν ἐξωθοῦνται ἀθῶοι ἱερεῖς. Ὁ δὲ καὶ πρῶτος ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸς Ἰωάννης ὁ ὑμέτερος ἐπίσκοπος ἀδίκως πέπονθε, μηδεμιᾶς τυχῶν ἀκροάσεως· οὐδὲν ἔγκλημα ἐπιφέρεται, οὐδ' εἰσακούεται. Καὶ τίς ἢ ἀπηγορευμένη ἐπίνοια; Ἴνα μὴ πρόφασις κρίσεως γένηται, ἢ ζητηθῆ, εἰς τόπους ζώντων ἱερέων ἄλλοι ἀποκαθίστανται, ὡς δυναμένων τῶν ἐκ τοιοῦτου πλημμελήματος ὀρωμένων, ὀρθῶς τι ἔχειν, ἢ πεπραχθῆαι ὑπὸ τινος κριθῆναι. Οὐδὲ γὰρ πώποτε παρὰ τῶν πατέρων τῶν ἡμετέρων τοιαῦτα τετολμησθαι ἐγνώκαμεν· ἀλλὰ μᾶλλον κεκωλυσθαι τῷ μηδενὶ εἰς τόπον ζώντος χειροτονεῖν ἄλλον δεδόσθαι ἐξουσίαν. Οὐ γὰρ χειροτονία ἀδόκιμος τὴν τιμὴν δύναται ἀφελέσθαι τοῦ ἱερέως· ἐπειδήπερ οὐδὲ ἐπίσκοπος δύναται εἶναι ἐκεῖνος, ὃς ἀδίκως ὑποκαθίσταται. Ὅτι καὶ περὶ τῆς τῶν κανόνων παραφυλακῆς, τούτοις δεῖν ἔπεσθαι γράφομεν, οἵτινες ἐν Νικαίᾳ εἰσὶν ὠρισμένοι, οἷς μόνοις ὀφείλει ἐξακολουθεῖν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία, καὶ τούτους γνωρίζειν. Εἰ δὲ ἕτεροι ὑπὸ τινων προφέρονται, οἵτινες ἀπὸ τῶν κανόνων τῶν ἐν Νικαίᾳ διαφωνοῦσι, καὶ ὑπὸ αἰρετικῶν ἐλέγχονται συντετάχθαι, οὗτοι παρὰ τῶν καθολικῶν ἐπισκόπων ἀποβάλλονται. Τὰ γὰρ ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν εὑρεθέντα, ταῦτα οὐκ ἔστι τοῖς καθολικοῖς κανόνι προσάπτειν· αἰεὶ γὰρ διὰ τῶν ἐναντίων καὶ ἀθέσμων τὴν τῶν ἐν Νικαίᾳ μειοῦν βουλήν ἐθέλουσιν. Οὐ μόνον οὖν λέγομεν τούτοις μὴ δεῖν ἐξακολουθεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὺς μετὰ αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν δογμάτων εἶναι κατακριτέους, καθάπερ καὶ πρότερον γέγονεν ἐν τῇ Σαρδικῇ συνόδῳ ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων. Τὰ γὰρ καλῶς πραχθέντα κατακρίνεσθαι μᾶλλον προσῆκεν, ἢ ἄντικρυς τῶν κανόνων γενόμενα ἔχειν τινὰ βεβαιότητα, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι. Ἀλλὰ τί κατὰ τῶν τοιούτων νῦν ἐν τῷ παρόντι ποιήσωμεν; Ἀναγκαῖα ἐστὶ διάγνωσις συνοδική, ἣν καὶ πάλαι ἔφημεν συναθροιστέαν, μόνῃ γὰρ ἐστὶν ἥτις δύναται τὰς κινήσεις τῶν τοιούτων καταστεῖλαι καταιγίδων· ἣς ἵνα τύχωμεν, χρήσιμόν ἐστι τέως ὑπερτίθεσθαι τὴν ἰατρειάν τῇ βουλήσει τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Πάντα ὅσα οὖν τῷ φθόνῳ τοῦ διαβόλου πρὸς τὴν τῶν πιστῶν δοκιμασίαν τετάρακται, πραινθήσεται· οὐδὲν ὀφείλομεν τῇ στερόρῳτῃ τῆς πίστεως παρὰ τοῦ Κυρίου ἀπελπίσαι. Καὶ γὰρ ἡμεῖς πολλὰ σκεπτόμεθα ὄν τρόπον ἢ σύνοδος οἰκουμενικὴ συναχθεῖη, ὅπως τῇ βουλήσει τοῦ Θεοῦ αἱ ταραχώδεις κινήσεις παύσωνται. Ὑπομείνωμεν οὖν τέως, καὶ τῷ τείχει τῆς ὑπομονῆς ὀχυρούμενοι, ἐλπίσωμεν πάντα τῇ βοήθειᾳ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀποκατασταθῆναι. Πάντα δὲ ὅσα ὑμᾶς ὑφίστασθαι εἰρήκατε, καὶ πρότερον συνδραμόντων εἰς τὴν Ῥώμην τῶν ἡμετέρων συνεπισκόπων, εἰ καὶ τὰ μάλιστα διαφόροις χρόνοις, τουτέστι Δημητρίου, Κυριακοῦ, Εὐλυσίου, καὶ Παλλαδίου, οἵτινες σύνεισι μεθ' ἡμῶν, τελείᾳ ἐρωτήσει μεμαθήκαμεν».

Κανὼν ΣΤ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου:

«Τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατεῖτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν· ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστιν. Ὅμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεῖα σῶζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις. Καθόλου δὲ πρόδηλον ἐκεῖνο· ὅτι, εἴ τις χωρὶς γνώμης τοῦ μητροπολίτου γένοιτο ἐπίσκοπος, τὸν τοιοῦτον ἢ μεγάλη σύνοδος ὥρισε μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον. Ἐὰν μέντοι τῇ κοινῇ πάντων ψήφῳ, εὐλόγῳ οὐσῃ, καὶ κατὰ κανόνα ἐκκλησιαστικόν, δύο, ἢ τρεῖς δι' οἰκείαν φιλονεικίαν ἀντιλέγῳσι, κρατεῖτω ἢ τῶν πλειόνων ψήφος».

Κανὼν Β τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου:

«Τοὺς ὑπὲρ διοικήσιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ἐπιέναι, μηδὲ συγγέειν τὰς ἐκκλησίας· ἀλλὰ κατὰ τοὺς κανόνας, τὸν μὲν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μόνον οἰκονομεῖν· τοὺς δὲ τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους, τὴν Ἀνατολὴν μόνον διοικεῖν· φυλαττομένων τῶν ἐν τοῖς κανόσι τοῖς κατὰ Νίκαιαν πρεσβείων τῇ Ἀντιοχείων ἐκκλησίᾳ· καὶ τοὺς τῆς Ἀσιανῆς διοικήσεως ἐπισκόπους, τὰ κατὰ τὴν Ἀσιανὴν μόνον διοικεῖν· καὶ τοὺς τῆς Ποντικῆς, τὰ τῆς Ποντικῆς μόνον· καὶ τοὺς τῆς Θράκης τὰ τῆς Θρακικῆς μόνον οἰκονομεῖν. Ἀκλήτους δὲ ἐπισκόπους ὑπὲρ διοικήσιν μὴ ἐπιβαίνειν ἐπὶ χειροτονία, ἢ τισιν ἄλλαις οἰκονομαῖς ἐκκλησιαστικαῖς. Φυλαττομένου δὲ τοῦ προγεγραμμένου περὶ τῶν διοικήσεων κανόνος, εὐδελον ὡς τὰ καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν ἢ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος διοικήσει, κατὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ ὠρισμένα. Τὰς δὲ ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἔθνεσι τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, οἰκονομεῖσθαι χρὴ κατὰ τὴν κρατήσασαν συνθήθειαν τῶν Πατέρων».

Κανὼν Γ τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου:

«Τὸν μὲν τοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην».

Κανὼν ΚΗ τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου:

«Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ὄροι ἐπόμενοι, καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν ἐκατὸν πενήκοντα θεοφιλέστατων ἐπισκόπων, τῶν συναχθέντων ἐπὶ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης Μεγάλου Θεοδοσίου, τοῦ γενομένου βασιλέως ἐν τῇ βασιλίδι Κωνσταντινουπόλεως Νέᾳ Ῥώμῃ, γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεν τε καὶ ψηφίζομεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης· καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ Πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα. Καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ἐκατὸν πενήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς Νέας Ῥώμης ἀγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες, τὴν βασιλεία καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλίδι Ῥώμῃ, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσαν. Καὶ ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς, καὶ τῆς Ἀσιανῆς, καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἀγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἀγιωτάτης ἐκκλησίας· δηλαδὴ ἐκάστου μητροπολίτου τῶν προειρημένων διοικήσεων μετὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων χειροτονοῦντος τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους, καθὼς τοῖς θείοις κανόσι διηγόρευται· χειροτονεῖσθαι δέ, καθὼς εἴρηται, τοὺς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπου, ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ ἔθος γινομένων, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων».

Κανὼν ΙΖ τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου:

«Τὰς καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν ἀγροικικὰς παροικίας, ἢ ἐγχωρίους, μένειν ἀπαρασαλεύτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα εἰ τριακονταετῆ χρόνον ταύτας ἀβιάστως διακατέχοντες ὠκονόμησαν. Εἰ δὲ ἐντὸς τῶν τριάκοντα ἐτῶν γεγένηται τις, ἢ γένοιτο περὶ αὐτῶν ἀμφισβήτησις, ἐξεῖναι τοῖς λέγουσιν ἡδικεῖσθαι, περὶ τούτων κινεῖν παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας. Εἰ δὲ τις ἀδικοῖτο παρὰ τοῦ ἰδίου μητροπολίτου, παρὰ τῷ ἐξάρχῳ τῆς διοικήσεως, ἢ τῷ Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ δικαζέσθω, καθὰ προεῖρηται. Εἰ δὲ καὶ τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαινίσθη πόλις, ἢ αὖθις καινισθεῖη, τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν ἢ τάξις ἀκολουθεῖτω».

Κανὼν ΛΣΤ τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου:

«Ἀνανεούμενοι τὰ παρὰ τῶν ἐκατὸν πενήκοντα ἁγίων Πατέρων, τῶν ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ ταύτῃ καὶ βασιλίδι πόλει συνελθόντων, καὶ τῶν ἐξακοσίων τριάκοντα, τῶν ἐν Χαλκηδόνι συναθροισθέντων νομοθετηθέντα, ὀρίζομεν, ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον τῶν ἴσων ἀπολαύειν πρεσβείων τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης θρόνου, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ὡς ἐκείνον, μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέρον μετ' ἐκείνον ὑπάρχοντα, μεθ' ὃν τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως ἀριθμείσθω θρόνος, εἴτα ὁ Ἀντιοχείας, καὶ μετὰ τοῦτον, ὁ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως».

Α΄ Βατικανὴ Σύνοδος, Δογματικὸ σύνταγμα «Pastor aeternus», Το ἀλάθητον του πάπα:

«Si quis itaque dixerit, Romanum Pontificem habere tantummodo officium inspectionis vel directionis, non autem plenam et supremam potestatem iurisdictionis in universam Ecclesiam, non solum in rebus, quae ad fidem et mores, sed etiam in iis, quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent; aut eum habere tantum potiores partes, non vero totam plenitudinem huius

supremae potestatis; aut hanc eius potestatem non esse ordinariam et immediatam sive in omnes ac singulas ecclesias sive in omnes et singulos pastores et fideles: anathema sit».

«Αν, λοιπόν, κάποιος λέγει ότι ο ρωμαίος ποντίφικας έχει απλώς το καθήκον της εποπτείας και της καθοδήγησης και όχι πλήρη και κυρίαρχη εξουσία δικαιοδοσίας σε ολόκληρη την Εκκλησία, όχι μόνο όσον αφορά την πίστη και την ηθική αλλά και σε σχέση με την πειθαρχία και την κυβέρνηση της Εκκλησίας που διαδόθηκε σε όλο τον κόσμο ή ότι έχει μόνο ένα μεγαλύτερο μερίδιο και όχι την πληρότητα αυτής της υπέρτατης εξουσίας ή ότι η εξουσία του δεν είναι συνηθισμένη ή άμεση σε όλους και σε κάθε μία από τις εκκλησίες, όπως σε όλους και σε κάθε έναν από τους ποιμένες και τους πιστούς, ανάθεμα έστω».

Απάντησις της εν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου του 1895 προς τον Πάπαν Λέοντα ΙΓ΄, Εγκύκλιος Πατριαρχική και συνοδική, Ιωάννου Καρμίρη, *Τα Δογματικά και συμβολικά μνημεία* II, σ. 938-940:

«14. Ταύτας οὖν τὰς μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν δημιουργηθείσας ἐν τῇ Δύσει, ὡς προεῖρηται, σπουδαίας καὶ οὐσιώδεις περὶ τὴν πίστιν διαφορὰς παραλείπουσα ἡ αὐτοῦ Μακαριότητος, παρίστησιν ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ ὡς τὸ κυριώτερον καὶ μόνον δῆθεν αἷτιον τῆς διαφωνίας τὸ ζήτημα τῶν πρωτείων τοῦ τῆς Ῥώμης ἀρχιερέως, καὶ παραπέμπει ἡμᾶς εἰς τὰς πηγὰς, ὅπως ἀναζητήσωμεν τι ἐφρόνουν οἱ προπάτορες ἡμῶν καὶ τι παρέδωκεν ἡ πρώτη τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐποχή. Ἄλλ' ἀνατρέχοντες εἰς τοὺς Πατέρας καὶ τὰς οἰκουμενικὰς Συνόδους τῆς Ἐκκλησίας τῶν πρώτων ἐννέα αἰώνων πληροφορούμεθα, ὅτι οὐδέποτε ἐθεωρήθη ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης ὡς ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ καὶ ἀλάνθαστος κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὅτι πᾶς ἐπίσκοπός ἐστι κεφαλὴ καὶ πρόεδρος τῆς ἑαυτοῦ κατὰ μέρος Ἐκκλησίας, ὑποκείμενος μόνον ταῖς συνοδικαῖς τῆς καθόλου Ἐκκλησίας διατάξεσι τε καὶ ἀποφάσεσιν ὡς μόναις ἀλάνθαστοις, ἥκιστα τοῦ κανόνος τούτου ἐξαιρούμενου τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης, ὡς δείκνυσιν ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, μόνος δὲ αἰώνιος ἀρχηγὸς καὶ κεφαλὴ ἀθάνατος τῆς Ἐκκλησίας ἐστὶν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅτι «αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας», ὁ καὶ εἰπὼν πρὸς τοὺς Θεῖους αὐτοῦ μαθητὰς καὶ ἀποστόλους κατὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν· «καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος». Ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ὄν ἀπὸ σκοποῦ οἱ Παπισταὶ φαντάζονται ὡς ἰδρυτὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καὶ πρῶτον αὐτῆς ἐπίσκοπον, στηριζόμενοι ἐπὶ ἀποκρύφων τοῦ β' αἰῶνος βιβλίων, τῶν Ψευδοκλημεντίων, συζητεῖ ἴσος πρὸς ἴσους ἐν τῇ ἀποστολικῇ Συνόδῳ τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ ἐλέγχεται πικρῶς ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὡς ἐκ τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς καταφαίνεται. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ εὐαγγελικὸν χωρίον, εἰς ὃ παραπέμπει ὁ ποντίφηξ τῆς Ῥώμης· «σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν», γνωστὸν καὶ αὐτοῖς τοῖς Παπισταῖς τυγχάνει, ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους τῆς Ἐκκλησίας αἰῶνας ἢ τε Παράδοσις καὶ πάντες ἀνεξαίρετως οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ Πατέρες πάντῃ ἄλλοίως καὶ ἐν πνεύματι ὀρθοδόξῳ ἐρμηνεύουσι, πέτρᾳ θεμελιώδη καὶ ἀσάλευτον, ἐφ' ἧ ὁ Κύριος ὠκοδόμησε τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν, ἧς πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν, ἐννοοῦντες μεταφορικῶς τὴν ὀρθὴν τοῦ Πέτρου ὁμολογίαν περὶ τοῦ Κυρίου, ὅτι «αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος»· ἐφ' ἧς ὁμολογίας καὶ πίστεως ἐρείδεται ἀκραδάντως τὸ σωτήριον τοῦ εὐαγγελίου κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων ὄλων καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν. Ὅθεν καὶ ὁ οὐρανοβάμων ἀπόστολος Παῦλος, προφανῶς τὴν θεῖαν ταύτην ἐρμηνεύων ῥήτρᾳ, ἀποφαίνεται θεοπνεύστως λέγων· «κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα, ἄλλος δὲ ἐποικοδομεῖ· θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός». Ὑπ' ἄλλην δ' ἐννοίαν θεμέλιον τῆς ἐν Χριστῷ ἐποικοδομῆς τῶν πιστῶν, ἧτοι τῶν μελῶν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, «ὅ ἐστιν ἡ Ἐκκλησία», ἀποκαλεῖ πάντας ὁμοῦ τοὺς ἀποστόλους καὶ προφήτας, γράφων πρὸς Ἐφεσίους· «ἄρα οὖν οὐκέτι ἐστὲ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολιταὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Τοιαύτης λοιπὸν οὐσης τῆς θεοπνεύστου τῶν Ἀποστόλων διδασκαλίας περὶ θεμελίου καὶ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, φυσικῶ τῷ λόγῳ οἱ τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων ἀπροιξέμενοι ἱεροὶ Πατέρες οὐδεμίαν ἠδύναστο ἔχειν ἢ συλλαβεῖν ἰδέαν περὶ ἀπολυταρχικοῦ πρωτείου τοῦ ἀποστόλου Πέτρου καὶ τῶν ἐπισκόπων Ῥώμης, οὐδὲ ἄλλην τινὰ ἐρμηνείαν ὅλως ἄγνωστον τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀποδοῦναι τῷ εὐαγγελικῷ ἐκείνῳ χωρίῳ παρὰ τὴν ἀληθῆ καὶ ὀρθόδοξον, ἢ ἐπινοῆσαι οἰκοθεν καὶ αὐθαιρέτως καινοπρεπεῖς δόγματα περὶ ὑπερφιάλων πρωτείων τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου ὡς διαδόχου τάχα τοῦ Πέτρου, καὶ ταῦτα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης ἰδρυθείσης κυρίως οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Πέτρου, οὔτινος ἢ ἐν Ῥώμῃ ἀποστολικῆ ἐνέργεια παντελῶς ἀγνοεῖται ὑπὸ τῆς Ἱστορίας, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ οὐρανοβάμονος ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν Παύλου διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, οὔ ἄλλως τε πασιδὴλος ἢ ἐν Ῥώμῃ ἀποστολικὴ διακονία.

15. Οἱ θεῖοι Πατέρες, τιμώντες τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης μόνον ὡς ἐπίσκοπον τῆς πρωτευούσης πόλεως τοῦ κράτους, ἀπέδωκαν αὐτῷ προεδρείας πρεσβεῖα τιμητικά, θεωρήσαντες αὐτὸν ἀπλῶς ὡς πρῶτον τῇ τάξει ἐπίσκοπον, τοῦτ' ἐστὶ πρῶτον ἐν ἴσοις, ἅπερ πρεσβεῖα καὶ τῷ Κωνσταντινουπόλεως ἀπένειμαν

κατόπιν, ὅτε ἡ πόλις αὕτη ἐγένετο πρωτεύουσα τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, ὡς μαρτυρεῖ περὶ τούτου ὁ κη' κανὼν τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμενικῆς Συνόδου, λέγων πρὸς τοῖς ἄλλοις τάδε: «Τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομέν τε καὶ ψηφίζομεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης· καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην οἱ πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα· καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ῥν' ἐπίσκοποι τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς νέας Ῥώμης ἀγιωτάτῳ θρόνῳ». Ἐκ τοῦ κανόνος τούτου καταφαίνεται, ὅτι ὁ Ῥώμης ἐστὶν ἐπίσκοπος ἰσότιμος τῷ ἐπισκόπῳ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῖς τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, ἐν οὐδενὶ δὲ κανόνι καὶ παρ' οὐδενὶ τῶν Πατέρων ὑπαινιγμός τις γίνεται, ὅτι ποτὲ ὁ Ῥώμης μόνος ἐστὶν ὁ ἀρχηγὸς τῆς καθόλου Ἐκκλησίας καὶ ὁ ἀλάθητος κριτὴς τῶν ἐπισκόπων τῶν ἄλλων ἀνεξαρτήτων καὶ αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν ἢ διάδοχος τοῦ ἀποστόλου Πέτρου καὶ τοποτηρητὴς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς».

Το ἄρθρο-βάση του ΠΣΕ, Γεωργίου Τσέτση, *Οικουμενικά Ανάλεκτα* (Συμβολὴ στην Ἱστορία του Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν), Ἐκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1987, σ. 173:

«Το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν εἶναι μια κοινωνία Ἐκκλησιῶν, οἱ ὁποῖες ομολογοῦν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Θεὸν καὶ Σωτήρα, σύμφωνα με τὶς Γραφές, καὶ προσπαθοῦν νὰ ανταποκριθοῦν μαζὶ στην κοινὴ τους κλήση πρὸς δόξαν τοῦ ἐνὸς Θεοῦ, Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Αγίου Πνεύματος.»

Απόφαση τῆς Αγίας καὶ Μεγάλῃς Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, «Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον», ἄρθρο ΣΤ',9:

«Εἰς τὴν πορείαν, ἣν διανύει ἡ Ἐκκλησία, κηρύττουσα καὶ ἀσκοῦσα τὴν σωτήριον ἀποστολήν αὐτῆς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ὅλοεν καὶ τακτικώτερον ἔρχεται ἀντιμέτωπος μετὰ τῶν ἐκφάνσεων τῆς ἐκκοσμικεύσεως. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καλεῖται νὰ ἐπαναδιατυπώσῃ καὶ φανερώσῃ τὴν προφητικὴν μαρτυρίαν τῆς εἰς τὸν κόσμον, στηριζομένη εἰς τὴν ἐμπειρίαν τῆς πίστεως, ὑπενθυμίζουσα ἐν ταῦτῳ καὶ τὴν πραγματικὴν ἀποστολήν αὐτῆς, διὰ τῆς καταγγελίας τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς καλλιέργειας συνειδήσεως ἐνότητος εἰς τὸ ποιμνιον αὐτῆς. Οὕτω, διανοίγεται εὐρὺ πεδῖον δι' αὐτὴν, δεδομένου ὅτι ὡς οὐσιαστικὸν στοιχεῖον τῆς ἐκκλησιολογικῆς τῆς διδασκαλίας προβάλλει εἰς τὸν διεσπασμένον κόσμον τὴν εὐχαριστιακὴν κοινωνίαν καὶ ἐνότητα».

Απόφαση τῆς Αγίας καὶ Μεγάλῃς Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν χριστιανικὸν κόσμον», τὸ ἄρθρο 1:

«Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, οὕσα ἡ Μία, Αγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἐν τῇ βαθείᾳ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοσυνειδησίᾳ αὐτῆς πιστεύει ἀκραδάντως ὅτι κατέχει κυρίαν θέσιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς προωθήσεως τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος ἐντὸς τοῦ συγχρόνου κόσμου».

Απόφαση τῆς Αγίας καὶ Μεγάλῃς Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν χριστιανικὸν κόσμον», ἄρθρο 4:

«Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἀδιαλείπτως προσευχομένη «ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως», ἐκαλλιέργει πάντοτε διάλογον μετὰ τῶν ἐξ αὐτῆς διεστώτων, τῶν ἐγγύς καὶ τῶν μακρὰν, ἐπρωτοστάτησε μάλιστα εἰς τὴν σύγχρονον ἀναζητήσιν ὁδῶν καὶ τρόπων τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνότητος τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων, μετέσχε τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν καὶ περαιτέρω ἐξέλιξιν αὐτῆς. Ἄλλωστε, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία χάρις εἰς τὸ διακρίνον αὐτὴν οἰκουμενικὸν καὶ φιλόπνευστον πνεῦμα, θεοκελεύστως αἰτούμενον «πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α' Τιμ. 2, 4), ἀείποτε ἠγωνίσθη ὑπὲρ ἀποκαταστάσεως τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος. Διό, ἡ Ὁρθόδοξος συμμετοχὴ εἰς τὴν κίνησιν πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος μετὰ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν ἐν τῇ Μιᾷ, Αγίᾳ, Καθολικῇ καὶ Ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ οὐδόλως τυγχάνει ξένη πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀποτελεῖ συνεπῆ ἔκφρασιν τῆς ἀποστολικῆς πίστεως καὶ παραδόσεως, ἐντὸς νέων ἱστορικῶν συνθηκῶν».